

უფრო მარტივად იტყვიან ვინც

8 181
180

საქართველოს სახელმწიფო ბიბლიოთეკა
287 1 180

საქართველოს სახელმწიფო ბიბლიოთეკა
287 1 180

საქართველოს სახელმწიფო ბიბლიოთეკა

საქართველოს სახელმწიფო ბიბლიოთეკა
16.01.2025 13

98.

„ქართული“ 1978, №3, გ. 156, 161

ჯორჯიან და პეპე-ოქსიკი

გურამ გვარდუთელი

ლეო ქიაჩელის შემოქმედება

„... მათმა თვალეებმა სისხლი არ უნდა ნახონ, მარამი“

ეს გმინვა აღმოხდა გვადის და სისხლიანი ხელები ზურგს უკან მოიგდო დასამალად. მის ფეხთ კი არჩილ ფორიას თავგაპობილი, წითლად შეღებილი გვაში ეგდო. გვადის, ამ ლაღი და ცუდლუტი ადამიანის ცხოვრებაც თითქოს სრულიად მოულოდნელად. მაგრამ მაინც დოგოკურად მივიდა სისხლიან ფინალამდე. ამით შეძრწუნებული გვადის ერთადერთი საფიქრალი და სანუგეშო ისღაა, რომ ეგებ მისმა შვილებმა მაინც არ ნახონ სისხლი, არ გაიზიარონ მამის ხვედრი. ეს იმედიანი რწმენა რომანის ბოლო სიმბოლიკურ ფრაზაში თვალნათლივ ჩანს, როცა განთადის პირველი სხივი გაარდევს ბინდს და გვადის წინ განერთხება.

მაგრამ მაშინ არც მწერალმა და არც მისმა გმირმა არ იცოდნენ, რომ სულ მალე გვადის შვილებსაც მოუწევდათ სისხლის დაღვრა სამამულო ომის დიდ გზაზე და რომ ამ ბეროიკულ, თუმცა ტრაგიკულით სავსე წლებს მიემდვინებოდა ლეო ქიაჩელის მომდევნო და უკანასკნელი რომანი.

წინა რომანს ხომ ასევე ერქვა — „სისხლი“ და ხაერთოდ, შეიძლება ითქვას, ლეო ქიაჩელის შემოქმედება სისხლიანი მატანეა ჩვენს მამა-პაპათა ცხოვრებისა, იმ თაობების ცხოვრებისა, რომელთაც კაცობრიობის ნანატრი გაზაფხულის მოსაუვანად უხვად მორწყეს მშობლიური მიწა საკუთარი წმინდა სისხლით, რომელთაც საზოგადოების ორგანიზმის ვასაჯანსაღებლად სხვათა შავი და ქუჩუქიანი სისხლის დაღვრა მოუხდათ.

დავდგეთ იქ, სადაც ქარიშხალია და სისხლიანი დგას ანგელოსი.

ასე მოუწოდებდა ეპოქის უპირველესი

ქართველი პოეტი თანამოკალმეებს და ეს იყო თავად დროის მოწოდება.

ეს იყო სიკეთის, სიმშვიდის, ჰუმანიზმის ზეიმისათვის საბრძოლველად მოხმობა.

ეს იყო მძიმე, მაგრამ ისტორიულად გარდუვალი გზა ადამიანური ბედნიერების გაშლასაქედად.

ეს იყო სისხლიანი გზა, ურომლისოდაც ვერ მიიღწეოდა მზიანი და ნათელი სამყარო.

ეს ჩვენთვის დღესავით ნათელია იმ მხატვრულ მატანეთა წყალობითაც, მწერლობამ რომ შექმნა და დაგვიტოვა. ერთი ღრმად შთამბეჭდავი ფურცელი ამ მატანესი ლეო ქიაჩელის შემოქმედებაცაა.

ლეო ქიაჩელი ამ საუკუნის დასაწყისში მოვიდა ქართულ მწერლობაში. მეოცე საუკუნეში კი თავიდანვე დიდი და რთული არჩევანის წინ დააყენა მწერლობა: რომელი გზით ევლო — ცხოვრების ნიაღვარს გაჰყოლოდა, რევოლუციური სულისკვეთებით გამსჭვალულიყო, ხალხის ფართო მასების ინტერესების გამომხატველი ყოფილიყო, თუ პირიქით, გარიდებოდა რეალურ ვითარებას, საკუთარ ნაქუცში გამოკეტილიყო და ცხოვრებისათვის ზურგი შეექცია, „წმინდა ხელოვნების“ მსახური, „რჩეულთა“ საკუთრებად გადაქცეულიყო და თავისი ფუნქცია ესთეტიკური ტუბობის ვიწრო ფარგლით შემოეფარგლა. მწერლობის წინ გადაშლილი უამრავი გზა საბოლოოდ მაინც ამ ორ მაგისტრალში იურიდა თავს.

დღევანდელი სიშორიდან სწორი არჩევანის გაკეთება სულ იოლად თუ არა, არცთუ რთულ საქმედ ჩანს, მაშინ კი ეს საკმაოდ მტანჯველი დილემა გახლდათ. სამწუხაროდ, არაერთი ნიჭიერი შემოქმედი გაცუდდა უსწოროდ არჩეულ გზაზე, ბევრი დროზე მოეგო გონს და შემოქმედებითი სიკვდილის გზიდან სიცოცხლის გზაზე გადაინაცვლა; შორსმჭვრე-

ტელემა კი თავიდანვე რევოლუციურ მასებს დაუკავშირეს საკუთარი ბედი და თავისი შემოქმედებით ახალ, ჭეშმარიტად ხალხურ და სახალხო მწერლობას დაუდეს სათავე.

მეოცე საუკუნის პირველი ორი ათეული წლის უადრესად მრავალფეროვანი, მრავალრიცხოვანი, ჭრელი ლიტერატურული სამყაროდან უფრო ის ფიგურები იკვეთებიან და მოჭყვებიან ჩვენს ცხოვრებას, რომელთა შემოქმედებაშიც ხალხის ისტორიული საბრძოლო გზა წარმოისახა, სადაც არა მხოლოდ მომავლის წინათგონობა სჭვივოდა, არამედ მისი რეალური კონტურებიც ჩანდა, ყოველ შემთხვევაში, ოცნება და მიზანი ცხადად იყო გაშუქვნილი. მწერლობის სიღრმე ყოველთვის იყო გაპირობებული ხალხის ცხოვრებასთან სიახლოვით, მისი ჭირისა და ღვინის ზიარებით, მეოცე საუკუნეში კი ეს ურთიერთშერწყმა, გადაჭაჭვულობა მთელი სიძლიერით და კატეგორიულობით გახდა აუცილებელი.

საბედნიეროდ, ქართული მწერლობის დიდი და საუკეთესო ნაწილი, მისი უნიჭიერესი წარმომადგენლები გულწრფელად, მთელი ძალითა და მონღომებით ეხმარებოდნენ დროის მოთხოვნას, მათი შემოქმედება რევოლუციური სუნთქვით იყო გაშუქვნილი. ამიტომაც შედეგბნენ ისინი დიდი სისარულითა და აღტაცებით 1917 წელს, ახალი წელთაღრიცხვის დასაწყისს.

„გათენდა, ცეცხლის მზე აენთო, აცურდა“ — აი, იმ განწყობის გამოხატველი იმდროინდელი პოეტური სიტყვა და მას შემდეგ ახალი ქართული მწერლობა, საბჭოთა მწერლობა ამ მზითა და მისი სხივებით არის ფენილი. ამისი ერთერთი დიდებული, შთამაგონებელი, მშვენიერი ნიმუშია ლეო ქიაჩელის შემოქმედება.

ახალი, სოციალისტური იდეალებით გამსჭვალული ლიტერატურის საძირკველი ჯერ კიდევ ოქტომბრამდე იქნა ჩაყრილი იმ მწერლობის მიერ, რომელთაც იგრძნეს და გაიცნო ბიერეს დროის მოთხოვნა. ეს სიახლე არა მარტო რუსეთის თუ მასთან დაკავშირებული ქვეყნების, არამედ ევროპელ და ამერიკელ მწერალთა შემოქმედებაშიც იგრძნობოდა ჩვენი საუკუნის გარიჟრაჟზე.

ნიშანდობლივია რომენ როლანის, მეოცე საუკუნის ამ ერთ-ერთი უდიდესი შემოქმედის აღსარება, რაც მან თავისი დღიურებით გაგვანდო. 1895 წელს იგი წერდა, რომ „სოციალისტური იდეები თავისთავად შემოდიან ჩემში, ჩემი სურვილებისა და ინტერესების წინააღმდეგ“. იმავე დღიურებში, უფრო მოგვიანებით, ხელოვნების ბედილბალთან დაკავშირებით იგი ასეთ მოსაზრებასაც გამოთქვამდა: „ბურჟუაზიული ხელოვნება დაავადებულია ბებრული ინფანტილიზმით, ეს კი განვითარების დასასრულია. აქამდე შეგონა, რომ

ხელოვნება განწირულია დასადუპავად, არა, ჩაქრება ერთი ხელოვნება და აინთება მეორე. მე მინდა ნარკვევებში სოციალისტური ხელოვნების შესახებ ვაჩვენო სიუჟეტებისა და მოქმედი პირების ჰარმონიული ჯანმრთელობა, ახალი ხელოვნების არსებობის ვაჟკაცური უფლება“.

აი ასე, თავისთავად, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების კარნახით მწიფდებოდა მსოფლიო მწერლობაში სოციალისტური იდეები, მუდგენდებოდა ახალი გზების ძიების შინაგანი მოთხოვნილება.

ეს ახალი გზა იმ მწერლებმა გაკვალეს, ვინც მთელი თავისი ნიჭი და კალამი რევოლუციური კლასის — პროლეტარიატის, ხალხის ფართო მასების მსოფლიოს გარდაქმნისათვის ბრძოლას დაუკავშირეს, ვის შემოქმედებასაც უხვად კვებავდა სოციალისტური იდეალები, ხალხის რევოლუციური შემართების პათოსი, სიღრმე თავგანწირული ბრძოლისა ნათელი მომავლისათვის.

ამ ახალი მწერლობის გაზაფხულის მაცნე მაქსიმ გორკის „შეგარდნის სიმღერა“ იყო, ხოლო სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურის, სულ მოკლე ხანში რომ ელოდა მსოფლიო. მასშტაბები, პირველი კლასიკური ეპიკური ტილო — იმავ გორკის რომანი „დედა“.

ლეო ქიაჩელი ერთ თავის გვიანდელ წერილში — „სადა და ნათელი ხელოვნებისათვის“ — წერდა: „სოციალისტური რეალიზმის პრინციპისა და მეთოდის მიღება თავისთავად დიდი გამარჯვება იყო თავის დროზე, ის გულისხმობდა ეპოქის სწორი დიდი ხელოვნების შექმნას. საზოგადოდ რეალიზმი ყოველთვის დიდი გზა იყო ხელოვნებისა. ნამდვილი და დიდი გამარჯვებანი მხატვრულ შემოქმედებას სწორედ ამ გზით მოუპოვებია.

სოციალისტური რეალიზმის მთელი მოთხოვნა ხელოვნებისადმი ორი უბრალო, სადა და ნათელი სიტყვით გამოიხატება: „სიტყვი მართალი“. პრაქტიკამ დაგვანახა, რომ მართლის თქმა არც ისე ადვილი საქმეა... აღმოჩნდა, რომ ის ორი სადა და მოჭრილი სიტყვა უადრესად რთულ შინაარსს შეიცავს. ეს მართალია, რა თქმა უნდა, ის აბსოლუტი კი არ არის, რომელიც მეტაფიზიკოსებს დროსა და სივრცის მიღმა ეგულდებოდათ. იგი ცხოვრების სინამდვილეა, სხვა კი არაფერი, მაგრამ ცხოვრება თავისთავად მრავალსახიანია, მრავალფეროვანია, მისაგნებელია ის არსებითი, მთავარი სახე, ფერი და აზრი, რომელთა ნიშანს ქვეშ მიმდინარეობს ცხოვრების მაგისტრალური ხაზი. თუ ეს სახე, ან ფერი ვერ დაინახა მხატვარმა, თუ ამ აზრს ვერ მისწვდა, ცხადია, იგი მართლაც ვერ იტყვის, ნამდვილ ცხოვრებას მოწყდება, წაეპოტინება ყველა სა-

წელი იცხოვრა, მან, ვინ იცის რატომ, მაინც ვერ მოიცალა, ან ვერ მოახერხა ვრცელი ავტობიოგრაფიული მასალა დაეტოვებინა ჩვენთვის, არადა, ამისი სურვილიცა და მოთხოვნადაც მას გააჩნდა. ამას მოწმობს ფრაგმენტები მოგონებიდან „ჩემი ცხოვრების გზა და კვალი“ და ამ დაუწერელი თხზულებების გეგმა — მონახაზის სხვადასხვა დროს ჩანიშნული რამდენიმე ვარიანტი, საიდანაც ირკვევა არა მარტო საკითხთა და პრობლემათა რკალი, არამედ ისიც, რომ მხოლოდ რვეოლუციამდელ ცხოვრებას სულ ცოტა ორი წიგნი უნდა დათმობოდა.

რაკილა მწერალმა თავად არ დაგვიტოვა მზამზარეული საკუთარი ვრცელი ბიოგრაფია, მისი ცხოვრების გზის დადგენა მკვლევარებს უნდა ეტვირთათ. ეს კეთილი მისია თავს იღო აკაკი თოფურიაშვილმა, ვისი ახალი წიგნის „ლეო ქიაჩელი ცხოვრება და შემოქმედება“ უმთავრესი ღირსება სწორედ იმაშია, რომ აქ მწერლის ცხოვრებას მართლაც დიდი ადგილი აქვს დათმობილი. მკვლევარმა ხანგრძლივი და გულმოდგინე შრომის შედეგად მეტად საინტერესოდ, ვრცლად, მეცნიერული სიზუსტითა და მხატვრული ფერადოვნებით გადმოგვცა ლეო ქიაჩელის ცხოვრების გზა და ბევრი რამ ახალი გვითხრა, ან ახლებურად გააშუქა მწერლის ბიოგრაფიიდან.

აკაკი თოფურიაშვილმა ამით უაღრესად საჭირო საქმე გააკეთა, რადგან საერთოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველი მწერლის ბიოგრაფიის თავისთავადაც და მისი შემოქმედების გასაგებლად, მითუმეტეს კი ისეთი მწერლებისას, ვისი მხატვრული ნაწარმოებებიც უშირატესად, ან მეტწილად საკუთარი თვლით ნანახსა და უშუალოდ განცდილ მასალას ეფუძნება. ლეო ქიაჩელი სწორედ ასეთ მწერალთა რიგს განეკუთვნება.

აკაკი თოფურიაშვილმა აგვისსნა თავის წიგნში მწერლის ფსევდონიმის წარმომავლობა. ლეო ქიაჩელის ლეონ მისეილის ძე შენგელაიას ლიტერატურული ფსევდონიმი და მისი წარმოშობა დიდხანს ამოუხსნელი რჩებოდა. თავად მწერალს არახოდეს მიუნიშნებია ამის შესახებ, თუმცა დაინტერესება მისთვისაც ბევრჯერ გაუშუქავნებიათ. თავისი მემუარების ერთ-ერთ გეგმა-ვარიანტში მწერალს 50-ე პუნქტად შეტანილი აქვს საკითხი: „საიდანაა ქიაჩელი“. მაგრამ გეგმა სამწუხაროდ საერთოდ სორცმუხსმელი დარჩა და ეს საკითხიც არ გარკვეულა. ახლა ცხადი გახდა, რომ ქიაჩელი ნაწარმოებია „ქიაჩიდან“, ასე ერქვა ძველთაგანვე ცნობილ ხატს, რომელიც მწერლის მშობლიური სოფლის ობჟუჯის მონასტრის ეკლესია და განაშენიდა იმ დროისგან. ნაწარმოები ნაწარმოები. ძიებები. ლეონ ქიაჩელი დაბადდა 1884 წლის 19 (7) აპრილს.

თებერვალს ზუგდიდის მაზრის სოფელ ობჟუჯში, აზნაურის ოჯახში. მამამისი, მიხეილ ზურაბის ძე შენგელაია ხელმოკლე აზნაური, მაგრამ იმ დროისათვის განათლებული კაცი ყოფილა, ქუთაისის გიმნაზიაშიც უსწავლია, თუმცა არ დაუმთავრებია. მას სამართლიანი და კეთილი კაცის სახელი მოუხვეჭია. ამას ალბათ იმ ფაქტმაც შეუწყო ხელი, რომ ერთხელ ვეჭვილად მუშაობისას უდანაშაულო კაცის დასჯისათვის მოსამართლე გაულანავს, რისთვისაც აზნაურის ღირსება აუყრიათ და ციხეშიც მოუთავსებიათ. მხოლოდ მეუღლის დაუნიშნული მეცადინეობის წყალობით აღუდგენიათ იგი ყველა თავის უფლებებში. გარდაიცვალა 1902 წელს და დაკრძალეს ზუგდიდის მაცხოვრის ეკლესიის ეზოში. მწერლის დედა, მართა კელუცას ასული ხვიტია შედარებით შეძლებული აზნაურის ოჯახიდან იყო. ზუგდიდსა და რუხში მამულები ჰქონია. იგი თვითნასწავლი, ლამაზი და სათნოებით აღსავსე ქალი ყოფილა, კარგად სცოდნია ქართული მწერლობა. ქმრის გარდაცვალების შემდეგ ოჯახის ტვირთი და შვილების აღზრდა-განათლების მთელი სიმძიმე მას დააწვა მხრებზე. თუ გავიხსენებთ ლეო ქიაჩელის ახალგაზრდობის მთელ ფათერაკებს, მის პოლიტიკურ ტუსალობას, არაღიარებულ ცხოვრებას, ემიგრაციას, ამის გამო შექმნილ სიძნელებსაც სწავლაში, ნათელი გახდება დედამისის მთელი ამაგი და დამსახურება მომავალი მწერლის წინაშე. გარდაიცვალა 1920 წელს და დაკრძალეს მეუღლის გვერდით. სიყვარულითა და მადლიერებით სავსე შვილმა, უკვე ხანდაზმულმა, 1955 წელს საგანგებოდ გამოათლევინა დიდი საფლავის ქვა და ზედ უბრალოდ წააწერა: „დაუვიწყარ მშობლებს მართას და მისას ლეო შენგელაია-ქიაჩელისაგან“.

ახლადდაბადებული ლეონი ჯიხაშკარის ერთ უბანში, სობოგაში თედორე არაჩემიას ოჯახში გააძიძვეს. აქ იზრდებოდა იგი 7 წლამდე. მისი ძიძა იყო ელენე შვანია, თედორე არაჩემიას მეუღლე.

„ისე როგორც აკაკი წერეთლის პიროვნების, მისი მოქალაქეობრივი და მსოფლმხედველობრივი მრწამსის, დემოკრატიზმისა და ჰუმანიზმის საწყისი ელემენტების ფორმირებაში უდიდესი როლი შეასრულა სავანეში გატარებული ბავშვობის წლებმა, ასევე ლეო ქიაჩელის ხასიათის, ადამიანური თვისებების, საზოგადოებრივი, სოციალურ-პოლიტიკური იდეალებისა და მხატვრულ-ესთეტიკური კრედიტის გამოუმუშავების საქმეში გადაწყვეტი მნიშვნელობის ფაქტორი გახდა სწორედ ის შვიდი წელი, რომელიც გაატარა მან ჭაქვენის ისტორიული ციხის კედლებთან, სობოგელ ღარის ველებთან, ჭაქვის წყლის ხეობაში და მასთან შემდინარე მდინე-საქაფლების ნაპირებთან,

მხოლოდ ამ ფაქტის ღრმად განალიზების შემდეგ ხდება გასაგებია ის, თუ რატომ ვაბატონდა ქიჩინაძის მხატვრული აზროვნების სამყაროში ასე ძლიერად დაკადა, სოფელი, გლეხი და სიწმინდე“ (აკაკი თოფურია).

1892 წელს მიხეილ შენგელაია ოჯახით ზუგდიდში გადავიდა საცხოვრებლად. პატარა დეოც ზუგდიდში ჩაიყვანეს. სულ რაღაც წახევარი წლის შემდეგ კი, 1893 წლის 25 აგვისტოს იგი მამამისმა ქუთაისში ჩაიყვანა, თავის სკოლისდროინდელი მეგობრის ბუჭა ოსელიანის სახლში დააბინავა და კლასიკურ გიმნაზიაში მიამარაგა სასწავლებლად. ლეო ქიჩინაძე გიმნაზია 1904 წელს დაამთავრა.

გიმნაზიაში სწავლის პერიოდში ლეო ქიჩინაძის მარტო თავისი ნიჭითა და მუყაითობით, სწავლითა და განათლებით კი არ იქცევდა უზრაველებს, არამედ რევოლუციურ-გამათავისუფლებელი მოძრაობისადმი და საერთოდ პოლიტიკური მოღვაწეობისადმი აშკარა, თამამი ინტერესითაც.

ქიჩინაძის ავტობიოგრაფიაში იგონებს გიმნაზიის მოსწავლეთა წრის და მისი ზეღნაწერი ფურხანლის „მომავლის“ საქმიანობას, რამაც ლიტერატურული ინტერესებიდან სულ მალე გადაინაცვლა პოლიტიკურისაკენ. როგორც თავად ავტორი ამბობს, „სერიოზულად ჩავუჭეპით მარქსიზმის შესწავლას და არაღვალური მუშაობა გავჩაღეთ“. ამას იმანაც შეუწყო ხელი, რომ მარქსიზმს ასწავლიდა და საერთოდ წარმართავდა მათ საქმიანობას იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის წევრი, ცნობილი რევოლუციონერი ბოლშევიკი აღიოზა ჭაფარიძე, შემდგომში ერთ-ერთი ბაქოელი კომისარი, რომელიც 1918 წელს სხვა 25 კომისართან ერთად მუხანათურად იქნა დახვრტილი.

19 წლის ქაბუკი ლეო აქტიურად ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში, მის ბინაზე იმართებოდა არაღვალური შეკრებები ალ. ჭაფარიძის ხელმძღვანელობით, 1903-4 წლებში მისი მოთავეობითაც კი ეწეობოდა მოსწავლეთა გაფიცვები და დემონსტრაციები.

1904 წელს, გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ, ხარკოვის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე გააგრძელა სწავლა. როგორც თვითონ წერს, მოსკოვსა და პეტერბურგზე ვოცნებობდო, მაგრამ ხელმოკლე ოჯახის შვილი ვიყავო და იქ სწავლა ვერ გავბედეო. თუმცა არც ხარკოვში დაუყვია მას დიდი ხანი, 1905 წლის იანვრის მღელვარების გამო უნივერსიტეტში დროებით შეწყდა სწავლება. ლეო ქიჩინაძე სამშობლოში დაბრუნდა და მაშინვე აქტიურად ჩაება რევოლუციურ მუშაობაში, როგორც თვითონაც ადასტურებს, „მოძრაობის ხელმძღვანელთა მწეობაში ჩავდექო“. რეაქციის ხანაში სასტიკ რეპრესიებს ვერც

ქიჩინაძე გადაურჩა. იგი დააპატიმრეს 1906 წლის 6 აგვისტოს. მას ბრალად ედებოდა ზუგდიდში შეიარაღებული აჯანყების მეთაურობა და ორგანიზატორობა, ძირგამომხრელი საქმიანობა, ავტორიტეტის დარღვევა მოსახლეობის ხელისუფალთა წინააღმდეგ ასახვედრებლად, და ისიც, რომ მარქსის, ენგელსის, ლენინის რუსულ ენაზე გამოცემული წიგნები უპოვნეს სახლში ჩხრეკის დროს.

ქუთაისის საგუბერნიო სატუსალოში ლეო ქიჩინაძე წელიწადი და ერთი თვე დაჰყო. 1907 წლის 26 სექტემბერს მიწისქვეშა ხვრელით მოეწყო ქუთაისის ციხიდან პოლიტიკურ პატიმართა ისტორიული გაქცევა. გაქცეულთა შორის იყო ლეო ქიჩინაძეც.

ლეო ქიჩინაძე, დავით სულიაშვილთან ერთად, ჯერ კიდევ ციხის კედლებში გადაწყვიტა ხელი აეღო პოლიტიკურ საქმიანობაზე და თავისი ცხოვრება ლიტერატურული მოღვაწეობისათვის მიეძღვნა. ციხიდან გაქცევის შემდეგ, 1907 წლის 7 ოქტომბრიდან ლეო ქიჩინაძე მოსკოვში დასახლდა სხვისი პასპორტით და მწერლობას მიჰყო ხელი. როგორც თვითონ იგონებს, ხშირი სტუმარი იყო თეატრებისა, ლიტერატურული საღამოებისა, დისკუსიებისა. ცხოვრობდა იგი მე-4 ტვერსკაია-იამსკაიას ქუჩაზე. ამავე ქუჩაზე, მის მეგობრად სახლობდა მიაკოვსკების ოჯახიც. აქ გაიცნო მან ვლადიმერ მიაკოვსკი, რომელიც მაშინ მხატვრობას მისდევდა. ერთად იგონებდნენ ქუთაისს, ბაღდადს თუ ოზუჯს, იქ გატარებულ წლებს. 1912 წელს მოსკოვი სამამულო ომის 100 წლისთავის აღსანიშნავად მზადებას შეუდგა, ელოდნენ მეფის ჩამოსვლას. ამასთან დაკავშირებით დაიწყო ქალაქის წმენდა არაკეთილსამიერო პირთაგან. ლეო ქიჩინაძე იძულებული გახდა ახალი თავშესაფარი ეძებნა. მეგობრების დახმარებით მან მოახერხა საზღვარგარეთ წასვლა და ბერლინის გავლით უენევაში ჩავიდა. აქ მას ბევრი ძველი ნაცნობი დახვდა, მათ შორის დავით სულიაშვილი. ლეო ქიჩინაძე პოლიტიკურ ემიგრანტებში ტრიალებდა, მისივე გადმოცემით პირადად იცნობდა ლენინს, პლენანოვს, ლუნაჩარსკის, და სხვებს. უზრაველებით ისმენდა მათ საჯარო გამოსვლებს თუ კერძო საუბრებს, თუმცა მისი ინტერესი ძირითადად ლიტერატურისაკენ იყო მიმართული. ამ თვალსაზრისით მან არ გატება ქუთაისის ციხეში დავით სულიაშვილთან ერთად დადებულ ი აღთქმა.

* * *

მოსკოვის ლიტერატურულ და თეატრალურ წრებთან სიახლოვემ, იქაურმა ატმოსფერომ ლეო ქიჩინაძეს გაუადვილა თავისი ოცნების ასრულების გადაწყვეტა. ტვერსკაია-იამსკაიას ქუჩის ძველ სახლში, ერთ პატარა მუხედ-

რომ ოთხში, რომლის ფანჯარაც ეზოს გადაჭყურებდა, შეუდგა იგი წერას და აქ გატარებული თითქმის ხუთი წლის მანძილზე იგემა მან თავისუფალი შემოქმედებითი შრომით მინიჭებული ბედნიერებაც და პირველი მოთხრობების გამოქვეყნებით გაცდილი სიხარულიც. აქ დაიწერა მისი მოთხრობები „წარსული აწმყოში“, „სიზმარი და სინამდვილე“, „ცოდვის შვილები“, „ქალი“, „სტეფანე“, „მამა ოქროპირი“, „ტყუილი და მართალი“, „წუთისსოფელი“, „ჯადოსანი“, ოთხმოქმედებიანი დრამა-პოემა „სამდელიშვილი“, ერთხურათაანი „ქალ-ვაჟიანი“ და სხვ.

მოთხრობაში „წარსული აწმყოში“ ბატონი-შვილ ლევანის, მისი ოჯახისა და ძმების თუ სტუმრების ზნე-ჩვეულებები, ქცევა, მეტყველება, საკუთარი ღირსებებით ტკობა ერთი შეხედვით ძველი დროის რაინდული ყოფისა და სულის გამოხატულებაა, მაგრამ ეს ნაღიმეცა და მისი მონაწილეთა დასიც მწერლის შეფარული ირონიის წყალობით მთელი თავისი ბუტაფორიულობით, ხელოვნობით უნიადაგო, ნაძალადეგ და ამდენად დასაციინ რომანტიკად ისახება. წარსულის აწმყოში გადმონერგვის ცდა მხოლოდ ასეთი კრახით შეიძლება დამთავრდეს, ახალგაზრდა მწერლის ეს სათქმელი უთუოდ მნიშვნელოვნად ჩანს საერთოდაც და კერძოდ იმ წლები-სათვის, როცა ფსევდო-რომანტიკული დამოკიდებულება გარდასული უამისა და დიდებისაღმი საკმაოდ ფეხმოკიდებული იყო ქართველ თავადაზნაურთა შორის.

არც „მამა-ოქროპირს“ აკლია მწერლის სატირული გესლი. მაკოთის მოძღვარი ცაცხვის ძირში ირგვლივ შემოკრებილ თანასოფლელებს ტყუილებით კვებავს, რომ ეგებ ერთობით გათამამებულ გლეხებს ახლა, 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ დამდგარ სუსხიან დროში შიში ჩაუნერგოს და რაიმე დასტყუოს. მაგრამ მამა ოქროპირის ხანაც წარსულს ჩაბარებია და მის ზორბა მუცელს ამოვსება, როგორც ჩანს, არ უწერია, აზნაურ სოლომონსაც აღბათ ისევ თოხის იმედით თუ შეუძლია ახალი ცხოვრება, კრიალოსნის მარცვლა მას კარგს არაფერს უქადის.

სატირის ელფერი ლეო ქიაჩელის ადრინდელ მოთხრობებს ყველას როდი დაჰკრავს. ზოგიერთ მათგანში მწერლის დიდი თანაგრძნობა ჩანს იმ ავბედითი ყოფისა და ადამიანური სიბნელის გამო, რაც ცხოვრებას ტრაგიზმით ავსებს. ასეთია მოთხრობა „ცოდვის შვილები“, რომელიც თავისი თემატიკითა და განწყობილებით ცოტა უფრო ადრინდელი პერიოდის ქართულ მწერლობას ეხმაურება. სოფელი დარწმუნებულია, რომ ავი ზნით შეპყრობილსა და სულთ ავადმყოფ ჯებებს ოჯახს პაპამისის ცოდვა მოსდევს.

არიან გადაცემული და ამისი ბრალიაო. ჯებებსა და სოფლად ჩამოსახლებული მეწიხ-ქვილის, განთქმული მწყევარის ბეკოს უცნაური ახლობლობა ურთიერთ შიშითაც არის გამოწვეული. ამ ორი უბედური ადამიანის ცხოვრება ტრაგიკულად მთავრდება, ერთ-მანეთს იმსხვერპლებენ ისინი და მიზეზი ამისა არის ის სიბნელე, რომელიც მათ, და არა მხოლოდ მათ, არამედ თანასოფლელთა გონებასა და სულში დასაღვურებულა.

ლეო ქიაჩელის ადრინდელი მოთხრობები მეტწილად რეალისტური ხასიათისაა, უშუალოდ ცხოვრების მიერაა ნაკარნახევი. ასეთია „წუთისსოფელიც“, სადაც ქალაქური ყოფით შეპირობებული მორალი სრულიად უცხოოდ ჩანს ძველი სოფლელი დედაბერისათვის, ან კიდევ „სიზმარი და სინამდვილე (მშეიერი სტუდენტის ჩანაწერიდან)“, მოთხრობა ხელმოკლე ახალგაზრდის გაჭირვებით სავსე ცხოვრებაზე უცხო ქალაქში.

ყველა ეს მოთხრობა, ასე ვთქვათ, მწერლის მოსკოვურ პერიოდს ეკუთვნის. ამის გარდა, ლეო ქიაჩელმა ზოგიერთი ისეთი მოთხრობაც დაწერა ტვერსკაია-იამსკაიაზე, სადაც იგრძნობა იმდროინდელი რუსეთის ლიტერატურული საზოგადოებრიობისათვის ჭარბად დამახასიათებელი განწყობილებებიც; ამ მოდური გატაცებით არის დაღდასმული „სტეფანე“, „ჯადოსანი“ თუ კიდევ ერთი-ორი სხვა მოთხრობაც, სადაც წინა პლანზე უფრო ავადმყოფური ხილვებია წამოწეული, ვიდრე რეალური ცხოვრებით შთაგონებული სახეები.

ყენევაშიც გადაჰყვა ამდაგვარი განწყობილება ლეო ქიაჩელს. აქაც შეინიშნება პარალელური ორი ხაზი მის შემოქმედებით ინტერესებში. მწერლის მოთხრობებს აქაც ხან რეალური ცხოვრება ჰკვებავს, ხანაც ლიტერატურული რემინისცენციები. მხოლოდ ახლა ამას დაემატა კიდევ ერთი, არცთუ სახარბიელო განწყობილება — გულგატეხილობა, იმედგაცრუება, რწმენის დაკარგვა.

ლეო ქიაჩელმა პროფესიონალი რევოლუციონერის ცხოვრებაზე მწერლობის გამო აიღო ხელი, მაგრამ ეტყობა ამ გადაწყვეტილების მიღებას მისმა შინაგანმა მერყეობამაც, სულში შეპარულმა უიმედობის მღრღნელმა ექვებმაც შეუწყო ხელი. ამდაგვარი აზრი თუ განწყობილება ნათლად ჩანს მოთხრობაში „ნატარა ისტორია“.

ამ მოთხრობის სათაურიც ცოტა ირონიულად უღერს, მას გაკიდვის ინტონაცია დაჰკრავს. ერთი სოფლელი რევოლუციონერის კერძო ცხოვრება შეიძლება მართლაც არ ჩანდეს დიდ მოვლენად ამ ეპოქის აწვირთებული საზოგადოებრივი მოძრაობის ფონზე, მაგრამ არც ნატარა ისტორია ეტქმის ადამიანურ ტრაგედია, მით უფრო, როცა იგი ხალ-

4

ხისათვის თავანწირვის, მის საკეთილდღეოდ მიმართული მოქმედების დროს დატრიალდება. ქალაქში რევოლუციური იდეებს ნაწიარევი ბესიკი რეპრესიების შემდეგ მშობლიურ სოფელს დაუბრუნდება და აქ ცდილობს პრაქტიკულად შეასხას ხორცი ხალხის ერთობის იდეას. მის მიერ დაარსებული ამხანაგობა მატერიალურად და მორალურადც წელში გამართავს თანასოფლელებს, მაგრამ მამაოქროპირის ცილისწამებით ბესიკს კვლავ გადაასახლებენ. უკან დაბრუნებულ ბესიკს და მის ოჯახს უკვე სოფელი გადაუდგება, ეშმაკის მოციქულებად გამოაცხადებენ, მოკვლითაც დაემუქრებიან. ხალხის უმადურობა ბესიკისათვის ყველაზე მძიმე და აუტანელი, იმ ხალხისა, ვისთვისაც ზრუნავდა, ვისზეც ფიქრობდა იგი მუდამ, ვისაც შესწირა თავისი ცხოვრება. ასე იმსჯერებლებს ხალხი მისთვის თავდადებულ კაცს და მწერალიც ხმამაღლა აცხადებს სოფლის სამდურავს.

გულგატეხილობის, ცხოვრების ამოების, ადამიანური გაუტანლობის, სიკეთის თესვის უნაყოფობის ალტეგორიულ-სიმბოლური გამოხატულებაა მოთხრობები „მუხა და ტირიფი“, „ბერი და ყორანი“. ერთი შეხედვით, შეიძლება იფიქროს კაცს, რომ ამას უნდა გადაეწონა ლეო ქიჩილის შემოქმედებაში აღრევე საგრძნობლად გამუდვანებული რეალისტური ტენდენცია, თითქოს აშკარად შეიქმნა საშაშროება იმისა, რომ სიმახინჯის კულტი და რწმენის დაკარგვა ააცდენდა მწერალს ერთადერთ ნამდვილ გზას, მაგრამ ეს, როგორც მალე გაირკვა, მხოლოდ მოჩვენებითი დროებითი საფრთხე იყო და ცხოვრების ზეგავლენით, საკუთარი სულიერი სიჯანსაღის წყალობით იგი დეკადენტობის ტბორებიდან მალე დაუბრუნდა რეალიზმის ფართო დინებას. ეს „ტარიელ გოლუათი“ შეიქნა ცხადი.

როგორც თავად იხსენებს მწერალი, ენევაში დასახლების შემდეგ, როცა პირველმა სიძნელეებმა გაიარა და ფინანსური მდგომარეობაც კატასტროფული აღარ ჰქონდა, იგი ლიტერატურულ შრომას მიუბრუნდა და მჭერა თავის მშობლიურ ობუჯს და ბავშვობის და ჭაბუკობის შთაბეჭდილებებს მიაპყრო. მის მენსიერებაში წამოტივტივდა სოფლელი მწვემსის, ახალგაზრდა, ღონიერი, თუმცა სულიერად ავადმყოფი ძიკის სახე, რომელიც მუდამ მარტო იყო, ნახევრად შიშველი დადიოდა, თავის თავს ელაპარაკებოდა მხოლოდ და უცნაური საქციელით ბავშვებს შიშსა ვგრიდა. ლეო ქიჩილმა გადაწყვიტა სწორედ იგი გაეხადა თავისი ახალი მოთხრობის გმირად და მას ბაჩუა შეარქვა. ამ ჩანაფიქრში უკვე ჩანდა, რომ „სტეფანეს“ „ჯადოსანის“ თუ „ამდავარი დეკადენტის“ მითითებით, მითხ-

რობების უცნაური გმირებისადმი ინტერესი მწერალს არ ჩაქრობოდა.

მოთხრობა არ გამოუდიოდა. სურვილი, ერთი იყო, მაგრამ შინაგანი ხმა, მისი მწერლური ბუნება და მიდრეკილება, რაც მთავარია ცხოვრების სიმართლე. როგორც ჩანს, ეწინააღმდეგებოდა ამ განზრახვას. მშობლიური კუთხის რევოლუციური მდღეღვარებისა და ბრძოლის სურათები, რომლებიც ცოცხლად დაძლიერად აღბეჭდილიყო მწერლის მენსიერებაში, ჩრდილავდა ბაჩუას სახეს. ასე გაიმარჯვა ქიჩილის აღრინდელ შემოქმედებაში რეალიზმმა, დაუნდობლად დაუნგრია მას ნალოლიაევი ჩანაფიქრი და ავადმყოფი ბაჩუას ნაცვლად რევოლუციის, ეპოქის სახალხო გმირზე დააწერინა ნაწარმოები.

ასე წარმოიშვა რომანი 1905 წლის გლეხთა რევოლუციური აჯანყებაზე, სადაც მართალია არის ბაჩუას მიმზიდველი, მეტად კოლორიტული, თბილი ხალებავებით, და დიდი ადამიანური თანაგრძნობით დახატული სახე, მაგრამ მას მხოლოდ ეპიზოდური, ნაკლებ მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრია, მთავარი და ცენტრალური გმირი კი ჭარმაგი, მხნე გლეხი, ფიზიკურად და სულიერად ძლიერი პიროვნება, სოფლის თავკაცი ტარიელ გოლუაა.

ახლა კი საბოლოოდ გაირკვა, რომ დეკადენტური განწყობილებები, სიმახინჯის კულტი, ავადმყოფური ხილვები და მათი ფსიქოლოგიური წვდომის უნაყოფო სურვილი, აზრი შესახებ იმისა, რომ „სიზმარიც ხომ სინამდვილეა“, ან კაცობრიობის იდეალიც ისეთივე სისულელეა, როგორც ცარიელი ნიღაბი და სხვა, ყველაფერი ეს უცხო და არაორგანული ყოფილა ქიჩილისათვის. გაირკვა, რომ იგი ჭეშმარიტი მხატვარია და ცხოვრების რეალური სურათები თავისთავად კარნახობენ მას რეალურ სათქმელს, სახეებს, განწყობილებასაც და ფილოსოფიასაც.

აქ ურიგო არ იქნება გავიხსენოთ, რომ ლეო ქიჩილმა ჯერ კიდევ 1912 წელს დაწერა მეტად საინტერესო წერილი დავით გურამიშვილზე, სადაც ასეთი მოსაზრება გამოთქვა: „საქმე ის არის, რომ მხატვრულ აზროვნებას თავისი ისტორია აქვს, განვითარების საკუთარი საფეხურები, რომ მისი წინსვლა და წარმატება შემკვიდრებითა და იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად შეთვისებულია მის მიერ განვლილი ფაზა, რამდენად მონელებულია მის მიერ მოცემული სულიერი საკვები, რომ მისით ფრთა გაშალოს მხატვრული შემოქმედების შემდეგმა აღმაფრენამ“.

ქართული კლასიკური მწერლობისადმი და მისი ტრადიციებისადმი ერთგულების არა დეკლარაციული, არამედ კონკრეტული, მხატვრული, შთაბეჭედავი გამოხატულება იყო „ტარიელ გოლუა“; მიუხედავად იმისა, რომ ეს რომ-

მანი ახალი რეალიზმის დამწყები, ანუ ჭეშმარიტად ნოვატორული ხასიათისა და მნიშვნელობისა იყო. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ 1916 წლის 17 მარტის ნომერში, როცა დაიწყო „ტარიელ გოლუას“ ბექდვა, რედაქციის შენიშვნაში საგანგებოდ მიექცა ყურადღება იმ გარემოებას, რომ იგი „მოგვაგონებს ალ. ყაზბეგის მოთხრობებს“. ახე შეუერთდა ლეო ქიაჩელი ქართული მწერლობის განვითარების მაგისტრალურ რეალისტურ ხაზს, გააგრძელა და განავითარა იგი.

რომანით, უწინარეს ყოვლისა კი ტარიელ გოლუას ხასიო, მწერალმა დიდი მხატვრული დამაჯერებლობით გვიჩვენა ქართველ გლეხთა რევოლუციური შეგნების ზრდა. მართალია, რედაქციის მსახურებმა ტარიელ გოლუას დაურბიეს და გაუბარტახეს ოჯახი, მოუკლეს შვილი, აუწიოკეს და დაუხოცეს ახლობლები და თანამებრძოლები, მაგრამ სულიერად მაინც ვერ გატახეს და ახალი რევოლუციური ბრძოლისაკენ მოწოდებას იგი პირველი ეხმაურება რომანი მძიმე და დრამატულ ეპოქას წარმოსახავს, ესაა რუსეთში პირველი რევოლუციის მზადებისა და დამარცხების წლები, რასაც თავისი ძლიერი გამოძახილი ჰქონდა საქართველოში, კერძოდ კი ზუგდიდის მაზრაში. მწერალი მკაცრი რეალისტური ფერებით გვიხატავს იმდროინდელი სოფლის ცხოვრების სურათებს, მაგრამ ამასთანავე იგი მთელი სიძლიერით გადმოგვცემს იმ ოპტიმიზმს, რომელსაც უნერგავს ცხოვრების რევოლუციური განვითარების ნათელი პერსპექტივის შეცნობა. ამ ოპტიმიზმის, გაუტახებლობის, რწმენის ყველაზე ძლიერი და კოლორიტული მატარებელი რომანში არის მისი ცენტრალური გმირი ტარიელ გოლუა, პროლეტარული რევოლუციის ქარ-ცეცხლით გაღვივებული ქართველი გლეხის ეს დიდებული მხატვრული სიმბოლო, ტარიელ გოლუა რომანის ფინალში მართლაც ქარიშხლით ტოტემშემომხსნვერეული, კანდაკორძებული, მაგრამ ფესვმაგარი და ტანძლიერი ძველი მუხასავით დგას ახალგაზრდების, ამ ახალ ავარდნა მწვანე ნორჩ ტყეში და ამ სიმბოლურ სურათში მშვენივრად არის გამოკვეთილი ის რეალური ძალა, რამაც გამარჯვება უნდა გამოსჭედოს.

„ტარიელ გოლუას“ ავტორის მისამართით უკვე მაშინ, როცა დაიწერა ეს პირველი მისი რომანი, შეიძლება მოწინებოთ ეთქვათ ის ამაღლებებელი სიტყვები, რომელიც თავად ქიაჩელმა დავით გურამიშვილის მისამართით თქვა: „მან შეიზავა ერის სული და ტკივილები გამოააშკარავა. მისმა შემოქმედებამ გამოაჩინა ის, რაც უმგერებდა მის დროს ერს ვულსა და სულს“.

* * *

„ტარიელ გოლუამ“ ლეო ქიაჩელის შემოქმედების მაგისტრალური ხაზი განსაზღვრა. მას გაცილებით უფრო დიდი როლიც დაეკისრა ქართული მწერლობის ისტორიაში — იგი ვახდა პირველი ეპოქური თხზულება, რომელმაც სათავე დაუდო სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურას, მაგრამ ამ ბრწყინვალე მისიამ არ უნდა დაგვაფიქვოს კიდევ ერთი დამსახურება ამ რომანისა — მან დაუბრუნა საქართველოს მისი შვილი, ავტორი ამ ისტორიული თხზულებისა.

ამ რომანის შექმნისა და მნიშვნელობის შესახებ არსებობს ლეო ქიაჩელის საგულისხმო მოგონება. „ტარიელ გოლუა“ 1914-15 წლებში იწერებოდა. მწერალმა ქართველ ემიგრანტთა ჯგუფს წაუკითხა რომანი და გულისფანქვალთ ელოდა განაჩენს. რომანი ფრიად მოუწონეს. 1916 წლის დასაწყისში ქიაჩელმა ხელნაწერი თბილისში გამოუგზავნა „სახალხო ფურცლის“ რედაქციას. მსოფლიო ომის გამო რუსეთთან კავშირი დიდად იყო გაძნელებული; ფოსტა შვეიცარიიდან მოდიოდა საზრანგეთის, ინგლისის, ნორვეგიის, ფინეთის გავლით. მწერალს მაინცდამაინც არა სჯეროდა, რომ მისი თხზულება დანიშნულების აღგიდს მიაღწევდა.

„ტარიელ გოლუაზე“ მუშაობამ მწერალი მთელი მისი გრძნობებითა და ფიქრებით კვლავ დააბრუნა სამშობლოში, მშობლიურ კუთხეში, ძველი ტკივილები და მოვალეობის გრძნობა გაუმაჯარა მას. მიუხედავად იმისა, რომ თითქოს უნევევაში თავს კარგადა გრძნობდა, — უნივერსიტეტში ფილოსოფიისა და ლიტერატურის კურსს ისმენდა, ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ბოლშევიკურ ემიგრაციასთან, აღარც ფინანსიურად უჭირდა, რაკილა მისი საბავშვო მოთხრობები სისტემატურად იბეჭდებოდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში და წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სტიპენდიასაც იღებდა — მაინც დროდადრო გული სამშობლოსაკენ გამოუწევდა ხოლმე. „ტარიელ გოლუამ“ კი საბოლოოდ გადააწყვეტინა დაბრუნება. მწერალი მასზე დიდ იმედებს ამყარებდა. თედო სახოკიასთან ერთად იგი გრძელი და სახიფათო გზით გამოემგზავრა თბილისისაკენ. დიდი ფათერაკებით. პარიზსა და ლონდონში მისი კეთილსამედობის გულმოდგინე შემოწმების შემდეგ, როგორც იქნა, ნორვეგიაში ჩავიდნენ, ბერგენში თედო სახოკიამ ინგლისის გენერალური კონსული, მარჯორი უორდროპის ძმა ოლივერი მოინახულა. უორდროპს რეგულარულად მის დიოდა ქართული ჟურნალ-გაზეთები. გულისფანქვალთ გადაშალეს მშობლიური გაზეთები და სასწაული აქ მოხდა. „ათასნაირი დამთხვევა ხდება ცხოვრებაში, — ივონებდა

ლეო ქიჩიელი — მაგრამ ამისთანა თუ შე-
საძლებელი იყო, ვერ წარმოედგინა. კინალამ
გავფიქვდი... სიზმარი მეგონა. ხელში მეჭირა
ფართოდ გაშლილი გაზეთი და თვალს ვერ
ვაშორებდი მისი მაღალი ფელეტონის მომს-
ხოდ დაბეჭდილ სათაურს — „ტარიელ გო-
ლუა“.

1916 წლის ივნისში, როცა ლეო ქიჩიელი
თბილისის მ წლის განმარტების შემდეგ სამ-
შობლოდ დაუბრუნდა, იგი „ტარიელ გოლუას“
წყალობით უკვე საუოველთაოდ ცნობილი მწე-
რალი იყო. ამავე წელს შეირთო ცოლად ქა-
ბუკობისდროინდელი მეგობარი ქალი ვერა კა-
კაბაძე. ერთხანს არაღვადღურად ცხოვრობდა,
1917 წლის თებერვლის რევოლუციის წყა-
ლობით ეღირსა თავისუფლებას.

1917 წელს „ტარიელ გოლუა“ ცალკე წიგ-
ნად გამოიცა. მადე „სახალხო საქმის“. ფურც-
ლებზე (1918 წ. № 106) დაიბეჭდა პირველი
რეცენზიაც, სადაც კ. აბაშიძისპირელი (კონ-
სტანტინე გამსახურდია) წერდა: „არასოდეს
ეპატიებოდა ქართველ მწერალს, რომ ქარ-
თული ხელოვნების ნეგატივზე ერთის ხაზგახ-
მით მაინც არ აღნიშნულიყო ის ღვევანი და
ტანჯვა-სიხარული, რომელიც ინტენსიურად
იგრძნო ხალხმა 1905 წლის რევოლუციის
დროს. ლეო ქიჩიელმა ეს მიუტევებელი ცო-
დო ქართველი ხელოვანისა გამოიხუიდა...
ტარიელი და ღვევანი ინსტინქტურად გრძნობენ,
რომ ერთობა ქართველ ხალხს პოლიტიკურ
თავისუფლებას მოუტანს... შეიშმუნა ქართვე-
ლი ხალხი და იღვიძებს ის წინააღმდეგობის
გენია, რომელიც მზად მქონდა ელგუჭებს და
ტარიელ გოლუებს, გარეშე მტრის წინ დასა-
ხვედრებლად“.

ერთი საოცარი, ძნელად ასახსნელი რამ
მონდა ლეო ქიჩიელის ცხოვრებაში. იგი სამ-
შობლოში „ტარიელ გოლუას“ წამოყვა. ნო-
რვეგიისაკენ მიმავალ გზაზე შუა ზღვაში გემი
მოულოდნელად გაჩერდა და მგზავრებში პა-
ნიკა ატუდა, გერმანელთა წყალქვეშა ნავი აფე-
თქებას გვიპირებსო. ლეო ქიჩიელი იგონებს:
„ვაიმე, ჩემო სამშობლოვ, ჩემო ცოლო და
შვილო — აღმონდა თედოს. მე კი უდიდესი
განსაცდელის წინაშე ხმის ამოდება ვერ შევ-
ძელი, მაგრამ თავში უეცრად უცნაური აზრი
აღმძრა, რომელიც იმ წამში, აუცილებელი
დალუპვის წინ უნდა დამბადებოდა: „ვაიმე,
ჩემო“... — მინდოდა მეყვირა მეც, თუმცა ეს
„ჩემო“ არც სამშობლო იყო და არც ცოლ-
შვილი“. ეს „ჩემო“ მწერლის პირმშო რომანი
„ტარიელ გოლუა“ უოფილა. თბილისში ჩამო-
სვლისას, როგორც უკვე ვთქვით, მას აღიარე-
ბული მწერლის სახელი დახვდა. უველა პირო-
ბა გააჩნდა მხოლოდ თავის საყვარელ და სა-
ნუკვარ საქმეს — მწერლობას მიჰყოლოდა:
იგი აირჩიეს ახლადდაარსებულ საქართველოს
11. „მნათობი“ № 3.

მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის. პირველ
მოადგილედ, ქალთა გიმნაზიაში მას ეკავა ქარ-
თული ლიტერატურისა და საქართველოს ის-
ტორიის მასწავლებლის ადგილი. და მაინც გა-
ტება ლეო ქიჩიელმა ფიცი, დავით სულიაშვი-
ლთან ერთად დადებული ქუთაისის ციხეში,
პოლიტიკურ მოღვაწეობას მიჰყო ხელი, სა-
ქართველოს მენშევიკურ მთავრობასთან დაიწ-
ყო თანამშრომლობა, უველაფერი მიატოვა და
ზუგდიდის ერობის თავმჯდომარეობაზე გას-
ცვალა სამწერლო ასპარეზი.

ცხადია, ეს სახედისწერო ნაბიჯი მან მშობ-
ლიური ქვეყნისა და ხალხის სასიკეთოდ გადა-
დგა მხოლოდ. როგორც ა. ჩხეტიას მოგონე-
ბიდან ასკვნის აკაკი თოფურია, სავარაუდოა,
რომ ქიჩიელს მისი აზრით ხალხში ჩამკვდარს
ეროვნულ-პატრიოტული სულისკვეთების
აღორძინების კეთილი სურვილი ამოძრავებდა;
მხოლოდ. მაგრამ ამ კეთილი სურვილის აღსა-
სრულებლად მან მცდარი გზა აირჩია და მადე
ვე დარწმუნდა ამაში.

1921 წლის 18 მარტს ლეო ქიჩიელმა ბათუ-
მიდან გააცილა ემიგრაციაში მიმავალი მენ-
შევიკური მთავრობა, თვითონ კი არ გაჰყვა
მას და ამით გაწუჭიტა პოლიტიკური კავშირე-
ბი.

1921 წლის 30 მარტს ზუგდიდის რევკომის
წარმომადგენელმა რევოლუციური კომიტეტის
სახელით საკანიდან გაათავისუფლა ლეო ქი-
ჩიელი, როგორც ცნობილი მწერალი და კმ-
თილსაიმედო მოქალაქე.

ცნობილი მწერლის სახელი ლეო ქიჩიელს
ისევ „ტარიელ გოლუას“ წყალობით შემორჩა,
თორემ ამ წლებში დაწერილი მისი „მკვლე-
ლობა კობტა-გორაზე“, „შეურაცხყოფილი“,
„იშვიათი შემთხვევის გმირი“, „სიკოს ხვედრი
ოქრო“ და კიდევ რამდენიმე სხვა მოთხრობა
თუ არ დააკლებდა, თორემ ვერაფერს შემატე-
ბდა მის ღირსებას.

* * *

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების
დამყარების შემდეგ ლეო ქიჩიელი თბილისში
დაბრუნდა და მთლიანად ლიტერატურულ
საქმიანობას მიეცა. 1921 წლიდან იყო სა-
ქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდიუ-
მის წევრი, რედაქტორობდა გაზეთ „ლომისს“,
წერდა პუბლიცისტურ წერილებს, ლიტერა-
ტურულ პორტრეტებს, უფრო მოგვიანებით
„არიფიონის“ ლიტერატურული ჭკუფის და-
არსების ერთ-ერთი ინიციატორთაგანი გახდა.

1921 წლის დამლევეს უურნალ „ხომალდის“
პირველ ნომერში დაბეჭდა საკუთარი მრწამსის
გამომხატველი წერილი „ჩვენი მწერლობის
შორიასლო“, რომელშიაც ავტორი რეალისტურ-
რად აფასებს ქართული მწერლობის მდგო-
მარეობას და იმედებს მომავალზე ამყარებს:
„ახლის ძიების პროცესი სუფევს. ახალი კი

ჯერ შორს არის. ძიების ძალა მომწყვდევლია ქართული სულის შესაძლებლობის ფარგლებში. მიღწევა მცირეა... სამზადისია უთუოდ მაგრამ ისარი მაინც გატყორცნილია. ნიშანი თითქმის აღებულია და მას დიდ მიღწევისაკენ მივყავართ. ჩვენ გვაქვს იმედი ახლისა. თავდება: — ჩვენი მწერლობის მარად რძიანი ძუძუ-მკერდი!

ეს მართლაც ითქმოდა საერთოდ იმდროის ქართულ მწერლობაზე, კერძოდ კი ლეო ქიაჩელიის შემოქმედების შესახებ. ქიაჩელი, როგორც მხატვარი ერთხანს ძველი, არცთუ სახარბიელო ინერციით ცხოვრობდა, რაც მენ-შევიკების მმართველობის წლებიდან გამოწყობილია. ამას აშკარად მოწმობს ის თითო-ორილა მოთხრობა „მე და ჩემი ორი მეს“, „ისკანდერის“ თუ „კრიმანჭულის“ მაგვარი, რომელიც უფრო ბუნდოვან, მანერულ ან ფრივალურ მსუბუქ უნარს განეკუთვნება, 1916 წლის შემდეგ ასე რომ დასჩემდა მწერალს და რომელსაც არაფერი აქვს საერთო რეალიზმთან და არც კერძოდ ქიაჩელის შემოქმედების ჯანსაღ საფუძველთან.

ერთი შეხედვით, ლეო ქიაჩელი საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში პასიურადაც კი გამოიყურება, ცოტას წერს და აქვეყნებს მოთხრობებს, უფრო საზოგადო მოღვაწეობით, თანაც არცთუ ყოველთვის სწორად ორიენტირებულით, არის გატაცებული, ლიტერატურული პორტრეტებისა და წერილების წერას არჩევს. მაგრამ ეს პირველი შთაბეჭდილება სულ სწორი და მართებული არ უნდა იყოს. „ისარი მაინც გატყორცნილია“. ლეო ქიაჩელი შორს უმიზნებს. მას სწორი შემოქმედებითი ორიენტაცია აქვს აღებული. 1923 წლიდან იგი ფიქრობს და მუშაობს ახალ რომანზე, რამაც მისი შემოქმედება „ტარიელ გოლუას“ ხაზს უნდა დაუბრუნოს. სწორედ იმ ცნობილი, მართალი, ძლიერი რომანის გაგრძელება უნდა იყოს ეს ახალი, ასე რომ, ეს წლები არც პასიურია და არც უნაყოფო მწერლისათვის. პირიქით, სწორედ ამ წლებში მწიფდება ის ნაყოფი, რომელიც მალე მოიწევა კიდეც და 1927 წელს გამოქვეყნდება უფროსად „მნათობის“, ფურცლებზე, რომელსაც ლეო ქიაჩელის შემოქმედებითი განვითარების გზაზე შემობრუნების ახალ ეტაპად მიიჩნევენ შემდგომ. ამ ნაყოფს „სისხლი“ ჰქვია.

თემატურად „სისხლი“ „ტარიელ გოლუას“ აგრძელებს. ლეო ქიაჩელი აქაც რუსეთის პირველი რევოლუციის დამარცხების შემდგომი პერიოდის მხატვრულ სურათებს გვიცოცხლებს. მაგრამ თუ წარმოსახული ეპოქის თვალსაზრისით ამ ორ რომანს შორის დიდი სხვაობა არ არის, სამაგიეროდ ისინი მკვეთრად განსხვავდებიან ხედვის კუთხით.

ავტორისეული ლირიზმი, სიბოლო და თანაგრძნობა, რითაც ვარემოცულნი არიან „ტარიელ გოლუას“ მთავარი გმირები, მონუმენტალური, არ შევცდებით თუ ვიტყვით, რომანტიკული სახეობრიობა, რაც ასე დამახასიათებელია ქიაჩელის პირველი რომანისათვის, „სისხლში“ არ იგრძნობა. აქ იგი შეცვლილია უფრო დინჯი, მეტიც, თითქოს გულგრილი და ცივი თხრობითაც კი.

ასეთი მანერა წერისა თუ თხრობისა იმით არის გამოწვეული, რომ „სისხლში“ უურადლების ცენტრში, ფოკუსში არჩილ დადიანიანის სახეა, რომელიც არაფრით ჰგავს მუხასავით ძლიერ, შეუდრეკელ ტარიელ გოლუას. იგი აშკარად უარყოფითი გმირია. ექვს გარეშეა, რომ მწერალი, როცა „უნებელი რევოლუციონერის“, მენშევიკ არჩილ დადიანიანის სახეს ქმნიდა, მიზნად ისახავდა გაეხსნა წვრილბურჟუაზიული ინტელიგენციის ხასიათი, იმ ადამიანის ბუნება, ვინც თავისი შინაგანი რწმენითა და მოწოდებით კი არ დაუკავშირდა მუშათა რევოლუციურ მოძრაობას, არამედ უბრალოდ მოლიბერალო ახალგაზრდობის მოდურ გატაცებას აყვა.

ლეო ქიაჩელი მხატვრულად დამაჯერებლად გვიჩვენებს იმ გზას სოციალ-დემოკრატიული ბანაკიდან უკიდურეს ნაციონალისტობამდე, რასაც ჩვენ თვალწინ გაივლის რომანის მთავარი გმირი. არჩილ დადიანიანი, ეს უხერხემლო და უნებისყოფო ადამიანი, ცდილობს თავი რევოლუციონერად მოგვაჩვენოს, მაგრამ როგორც კი დეკლარაციების ნაცვლად ცხოვრება მისგან მოქმედებასა და აქტიურ ბრძოლას მოითხოვს, იგი მაშინვე ლალატობს რევოლუციის საქმეს და აშკარა ნაციონალისტთა ბანაკში ექებს თავშესაფარს.

რევოლუციების ეპოქისადმი მიძღვნილ რომანში უარყოფითი გმირის უურადლების ცენტრში დაყენების გამო აღრეც და ახლაც, აშკარად თუ შეფარვით, გაისმოდა და გაისმის საყვედურები მწერლის მისამართით. უსაფუძვლო და უსამართლო საყვედურებია. სწორედ ამდაგვარ გმირზეა დაწერილი მაქსიმ გორკის „კლიმ სამგინის ცხოვრება“ და ამან სულაც არ შეუშალა ხელი რომან-ეპოპეას, ლუნაჩარსკის სიტყვები რომ ვინმართ, გამხდარიყო „ათეული წლების მოძრავი პანორამა“. კლიმ სამგინის სახით გორკიმ დაგვიხატა რევოლუციების ეპოქის ბურჟუაზიული ინტელიგენციის ტიპური წარმომადგენლის შესანიშნავი, ღრმად შთამბეჭდავი პორტრეტი. იმდენად დიდია მამხილებელი ძალა ამ სახისა, რომ მთელი ცნებაც კი შეიქმნა „სამგინშიანისა“, რაც ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში პიროვნების დაცემასა და გახრწნას ვულისხმობს. მაქსიმ გორკის ეს კლასიკური ეპიკური ტილო ბრწყინვალე და დასტურებია იმისა, რომ ტემპარატი მალალო

მხატვრული ნაწარმოების ღირსებას სულაც არ განსაზღვრავს ის პირობა, თუ რა ხასიათის გმირში გადატყდება და აირეკლება ცხოვრების სიმართლე.

ლეო ქიაჩელი „სისხლი“ და მისი გმირი ბევრწილად, მათ შორის მასშტაბურობითაც და მხატვრულადაც, განსხვავდება გორკის ამ რომან-ეპოპეისა და თავად კლიმ სამგინისაგან, მაგრამ ზოგ რამეში, უოველ შემთხვევაში პრობლემების პრინციპული გადაწყვეტის თვალსაზრისით, კიდევ ენათესავება მას. არჩილ დადიანის სახე წვრილბურჟუაზიული ინტელიგენციის ერთერთი საუკეთესო მამხილებელი პორტრეტია მთელ ქართულ საბჭოთა პროზაში და ამდენად მისი მნიშვნელობაც აშკარა და თვალსაჩინოა.

ლეო ქიაჩელი „სისხლში“ ისე ოსტატურად აწვითარებს მოქმედებას, რომ თანდათან მკითხველის ყურადღების ცენტრში არჩილ დადიანთან ერთად უმრავლეს ახალგაზრდა გლეხის ანდრო ქარიაძის ბედიც ექცევა. თუ არჩილ დადიანის სახით მწერალი საზოგადოების ერთ ნაწილს ამხელს, ანდრო ქარიაძე ქართველ გლეხობაში რევოლუციური შეგნების ზრდას გვიჩვენებს.

უნდა ითქვას, რომ თუ სხვა სახეები პროფესიონალი ბოლშევიკი რევოლუციონერებისა მწერალს არცთუ დამაჯერებელი, ცოცხალი, საინტერესო გამოუვიდა, სამაგიეროდ ანდრო ქარიაძე უდაოდ დიდი მხატვრული სიმართლის მატარებელი გმირია.

არჩილისა და ანდროს ცხოვრება რომანში პარალელურად მიედინება და ვითარდება, ისინი, ამავე დროს, ბავშვობის მეგობრებიც არიან. და რამდენადაც ღრმად ეფლობა არჩილი ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტურ ქაობში, იმდენად სწრაფად იზრდება ანდროს რევოლუციური შეგნება და აქტივობა.

ანდროს თავდაპირველად ჯერ კიდევ არ ესმის ნათლად იმ იდეოლოგიური ბრძოლის არსი, რაც სოციალ-დემოკრატიული პარტიის რიგებში წარმოშობილიყო ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორის. იგი ინსტინქტურად, შინაგანი ალღოთი გრძნობს ბოლშევიკების ისტორიულ სიმართლეს და მათკენ მიუწევს გული. მისი აქტიური ბუნება და ახალი ცხოვრებისაკენ დაუოკებელი სწრაფვა ვერ ეგუება მენშევიკების ტაქტიკას, არჩილისა და მისი თანამოაზრეების პასიურობას. აქედან იწყება ამ ორი გმირის ცხოვრების გზების გაყრა და ისინი ხელ უფრო და უფრო შორდებიან ერთმანეთს.

რომანის ბოლოს, მოქმედების დასასრულს მწერალი საბოლოოდ, განსაზღვრავს თავისი გმირების ხასიათსა და ბედსაც. ნაწარმოების ფინალი ღრმად გვარწმუნებს, რომ დადიანების, რევოლუციის ამ დევერტირების ნაც-

ვლად იზრდებიან და მოდიან ნამდვილი მეზობლობები, შეუდრეკელი რევოლუციონერები, რომელთა განსახიერებაცაა ანდრო ქარიაძე. თუ ხალხის რევოლუციური აზვითებით დამფრთხალი არჩილ დადიანის ცხოვრების გზას თავის საშველად ემიგრაციაში მიჰყავს, სამაგიეროდ ახალი ცხოვრების გამარჯვების ღრმა რწმენით სავსე ანდრო ქარიაძე ამაყად და მსნედ მიეშურება ციმბირისაკენ, გადასახლებაში.

ლეო ქიაჩელის ამ რომანს ალაგ-ალაგ აშკარად ეტყობა მხატვრული დაუხვეწაობა, ზოგიერთი სახეც უთუოდ სქემატურია, მაგრამ „სისხლის“ პათოსი, მისი ისტორიული სიმართლე და სათქმელის მნიშვნელოვანება მას მართლაც საეტაპო ნაწარმოებად აქცევს მწერლის შემოქმედებით ბიოგრაფიაში.

* * *

ლეო ქიაჩელს 1927 წლამდე რამდენიმე ათეული მოთხრობა ჰქონდა დაწერილი და გამოქვეყნებული. გზადაგზა ზოგიერთი მათგანი მოვისხენიეთ კიდევ. ისიც ვთქვით, რომ მოთხრობები ძირითადად რეალისტური ხასიათისა იყო, თუმცა შიგადაშიგ დეკადენტური განწყობილებებისაც ერია. არც ის დავავიწყდა, რომ ზოგი მათგანი თავისი სათქმელით მნიშვნელოვანი იყო, ზოგი კი — მსუბუქი და ზერედე. იმ მოთხრობებს ჰქონდათ თავისი მეტ-ნაკლები ფასი და მნიშვნელობა, ეს აღინიშნა კიდევ თავის ღროზე სალიტერატურო კრიტიკის მიერ. მაგრამ ჩვენ დავავიწყდა კიდევ ერთი და მთავარი კრიტერიუმი — მხატვრული. მხატვრული სრულყოფისათვის ლეო ქიაჩელის ადრინდელი მოთხრობებიდან არცერთს არ მიუღწევია, თუ გულახდილად ვიტყვით, არც კი მიახლოვებია რომელიმე მათგანი მას.

და აი, უეცრად, თითქო ცა გაეხსნაო, მწერალმა ზედიზედ გამოაქვეყნა „თავადის ქალი მათა“ (1927 წ.), „აღმასვირ კიბულან“ (1928), და „ჰაკი აშბა“ (1933 წ.), სამი მოთხრობა, სამი მარგალიტი, რომელიც ძვირფასი თვლებით ამშვენებს მის შემოქმედებასაც და საერთოდ ქართულ მწერლობასაც. ამის შემდეგაც არაერთი მოთხრობა დაწერა ლეო ქიაჩელმა, მათ შორის უთუოდ მნიშვნელოვანიც, მაგრამ ეს სამი მოთხრობა რჩება მისი ნოველისტიკის მწვერვალად და შედეგრად.

„თავადის ქალი მათა“ ზოგადი ინტერპრეტაცია ასეთია: ამ მოთხრობაში ორი რეალობაა დაპირისპირებული, ძველი და ახალი. ერთი მხრივ, თავადიშვილები მათა და ბონდო წარმავალი ცხოვრების წარმომადგენლები არიან და ამდენად — განწირულნიც დასაღუბად, მეორე მხრივ კი, დაფინო და აშბაკო მშრომელ გლეხობას განსახიერებენ და მომავალიც მათია. ცხოვრების განვითარების კანონზომიერებაც ცხადად ჩანს მოთხრობაში — მათა და

ბონდო იღუპებიან, დაფინოს და ამბაკოს ხვალინდელი დღე უღიმით.

ეს უველაფერი მართლაც ასეა და სწორია. მოთხრობაში ორი საზოგადოებრივი კლასის, ფენის, ძალის თუ სამყაროს შერკინების ბედი უკვე გადაწყვეტილია, ორთავ მხარემ იცის ცხოვრების განაჩენი, ერთისათვის საბედისწერო და მწუხარე, მეორისათვის — საბედნიერო და ხალისიანი. მთავარი აქ ისაა, როგორ ხვდებიან ამ განაჩენს ერთნიცა და მეორენიც. გამარჯვებული, სიცოცხლისუნარიანი მხარე არ ამპარტავნობს, შეკავშირებულია, თავდაპირველი და თავდაჭერებულიც. დამარცხებული ბანაკი კი გათიშულია, ბონდო ლატობს თავისიანს, შაიას, ახალ, ახალგაზრდულ სიცოცხლეს ეძაღება და კიდევ იღუპება: მია, ვითარცა არა მხოლოდ მშვენიერი, არამედ ამასთანავე გონიერი ქალი მშვიდად ეგებება აღსასრულს, რადგან ბედისწერის მორჩილია.

საოცარია, მაგრამ შაიას არცა სძულს და არც ემეტება დასაღუბად ისინი, ვინც მისი და მისთანების ნაცვლად მოექცნენ ამ ცხოვრების სათავეში. იგი ალღი გულით ანუგეშებს. დედა-შვილურად არიგებს დაფინოს, გულში ქვითინით იკრავს მას და ისე ემშვიდობება თავისი ფარული ზრახვის აღსრულების წინ.

შაია ბედისწერის მორჩილია, მაგრამ დაუნდობელი მოღალატის მიმართ. მარტივი და მზაკვრულია ის ხაფანგი, რასაც შაია ბონდოს დაუგებს, გასაოცარია ის ლოგიკური და რიტმული წყობა სხარტი დიალოგისა. რომლითაც შაია ამბაკოს აქეუებს საკუთარი განზრახვის აღსასრულებლად:

- „— ეს რა არის...
- რევოლუცია...
- რად გინდა? ნამდვილი ხომ არ არის?
- მაშ, ხისას ხომ არ დავიკიდებდი? — გაცივინა უმაწვილ გლეხს.
- ტყვიები მაინც არ გექნება, ალბათ, ცარიელია!
- ხუთივე შიგ ზის, თავის ალაგზე, რატომ დაეჭვიდ?
- მაინც რად გინდა? კაცს ვერ ვამეტებ!
- კაცს არა... მტერი კი ვერ გადაშირჩება.
- ააცილებ. გლეხს სროლა საიდან გეცოდინება?
- ნასაღდათარიც რომ არ ვიყვი, თვალი არა მაქვს, გული თუ ხელი?
- მტერიშა რომ დაგასწროს?
- ეს შემთხვევაზე ჰკიდა: გამარჯვება მართლა დასწრებაზეა.
- გამოცდილი უოფილხარ. ეს ამბავი გცოდნია.
- უცნაურ კითხვებს მაძღვე. მეც საკითხვად მოვდიოდი შენთან; დაფინო კოცონთან იდგა მთელი ღამე... ახლა სადღაც წავიდა. აქ

ვერ ვხედავ: სად არის შენი გოგო, რომ ვერ დავინახე.

— მო, რა დაწყობილია ბედისწერის კანონები, ამბაკო... ამ დროს რომ მოიკითხე, ეს უკვე განგება არის“.

და კარავისკენ გაქცეულ ჭაბუკს მთავარი სათქმელი თუ ერთადერთი შემორჩენილი გულისწაღილი დაადევნა:

„— ივარგე ჩემო ამბაკო! ივარგე, ბიჭო, იცოდე!“

შინაგანი დაძაბულობა და რიტმულობა მთელ მოთხრობას გასდევს, უოველი ფრაზა დაწურულია და სხარტი, სახე — ტყვადი, ორგანზომილებიანი, რეალური და სიმბოლიკური მნიშვნელობისა. მოთხრობას ოქრომჭედლის ფილიგრანული ხელოვნება თუ შეედრება, სადაც უოველი დეტალი შთაგონებთან ერთად, გულმოდგინე, დაუშურვებელი დამუშავების ნაყოფიცაა.

თითქოს კინემატოგრაფიული ხელოვნების ხერხებიც აქვს მომარჯვებული მწერალს, როცა შაიას მსხვილი ჰლანითაც გვიჩვენებს და საერთოთიც. ასე გგონია, კამერის თვალი ხან უახლოვდება თავადის ქალს და ხანაც შორდება. და ამ დროს სრულიად განსხვავებულად ჩანს მოთხრობის გმირი.

ახლოდან შაია ძველი დიდების მხოლოდ აღრდილიდა. მწერალი დაუნდობლად მიგვაქცევინებს უურადღებას მის „ღია მკერდზე კანმოშვებული ხორცის სიმკენარეს“, „უტევსო, დაწურულ მკერდს“, „ხანდაზმულობის უმარლით შეფერფლილ სახეს“. შაიას დამტკნარი მშვენება კიდევ უფრო კონტრასტულად ჩანს ახალგაზრდა დაფინოს ფონზე: „მეფრმის თვალებმა ერთდროულად აღბეჭდეს: წინ, პირველ რიგზე, კოფოზე გადმობრილი შაიას ღია მკერდის გაცვეთილი სამკაულები, მის უკან კა — შავი ვარსკვლავით ანთებული უმაწვილი ქალის გამწურალი თვალების ელვარება“.

შორიდან კი, დღესასწაულზე შეკრებილი ხალხისათვის შაია ძველი ბრწყინვალეობით არის მოსილი: „ათასი თვალი რიგრიგობით ნიშანში იღებდა მის ჩაცმულობას, ტანდობას, თავდაპირილობას, სახეს, თვალებს, ხედებს და კოცონების აღზე აბრჭყვიალებულ მისი თითების ბეჭედებს სამაჭურითურთ...“

— ვინა თქვა, მოხუცდამო! რომ არ ეტყობა?

— ისეთ წამლებს ხმარობს თურმე... და როგორც ამბობენ, თილისმაც უნდა ჰქონდეს ხნიერობის წინააღმდეგ...“

ეს მდვილური მშვენიერება, ზვიადი და მიუკარებელი, ახლოდან კვლავ მთელი თავისი ტრაგიკულობით წარმოგვიდგება ერთდროულად დიდებულია იგი თავისი პათოსით, გრძნობით, ვნებით, სიტყვაშეკვრებით; შაია ასე მამართავს ბონდოს: „თუ ჩემი ტანის სურნელი აღარ გაგონებს ახლად მოწველიდა, გაუწუ“

7

რავი რძის სურნელს რომელიც ოდესმე ასე გზიბლავდა, სამაგიეროდ მას ხომ ძველი ღვინის ძალა აქვს ახლა, რომელიც ნამდვილი ვაჟკაცის სასმელია, ვაჟკაცის ნამდვილი დამატრობელი...“ ეს მხოლოდ პირველი ფრაზა ურცხვად, ხმაშლილი გამხელილი ნდომისა, რომლითაც ასე ჯიქურ ეძალემა მათა ბონდოს და რომელიც მომხიბლავდა და შემადრწუნებელიც, რისი საზღაურიც ან უსაზღვრო სიყვარული შეიძლება იყოს, ან უკიდურესი სიძულვილი.

ბონდომ უკანასკნელი ირჩია და კიდევ მიიღო მათს ქალური შურისგება, სასტიკი და დაუნდობელი.

„ცხოვრებას ხანიც აპყვა — ეს მეორე უჩაღი — და... აჰა, გაძარცვულია თავადის ქალი ყოველნაირად: ქონებასა და დიდებასთან ერთად გაქრა მისი ახალგაზრდობაც“. ამასთან ერთად გაქრა მისი უკანასკნელი იმედი და თავშესაფარი — სიყვარული; თავადის ქალი მათა მშვიდად ეთხოვება ამ ქვეყანას. ასე ამბობდნენ, თურმე, როცა თავად იყო ახალგაზრდა და ძლიერი სისხლი უყვარდა, მის ნაკვალევს სიკვდილი გასდევდა. მაგრამ იქნებ ბოროტი ენები ამბობდნენ ამას. ახლა მათს გული არა იმდენად შურით და მტრობით, არამედ უფრო თანაგრძნობით და სიყვარულით არის სავსე ახალგაზრდა დაფინოსადში.

მითოსური ბედისწერის ძალა და გარდუვალობა იკითხება მოთხრობის ბოლო თავში, როცა მათა ცხოვრების მიერ მისთვის გამოტანილ განაჩენს თვით აღასრულებს.

„ — ვინ არის აქ ისეთი, ვინც აღარ უნდა იყვეს!“ — რამდენჯერმე იკითხავენ ზღვის ტალღები და მსხვერპლს მოითხოვენ. მათა კარგად იცის, ვისაც უნებლობს მშფოთვარე ზღვა. „უბედური თავადის ქალი მათა“ — აი, თავად მისი პასუხი ამ შეკითხვაზე, რადგან ახლა მხოლოდ დაფინოს თვალებიდან ანათებს „სიკვდილზე უფრო ძლიერი სიცოცხლე“ და ამ ჯანსაღი გლეხის გოგოს სულის ნათელია, რომელიც თვალეში სიცოცხლეჩამქრალ „ცოდვილს ქალბატონს წინ გაუდევება ცხოვრების უკანასკნელ გადასავალზე“.

აღსარებასავით, თანაც სიამაყით და სინანულით ისმის მათს ხმა, რომელიც ნელნელა შედის ზღვაში და თან საკუთარი ცხოვრების გზას უყვება დაფინოს. იგი თურმე მართლაც სისხლითა და სიკვდილით ყოფილა აღბეჭდილი. ყოველი მიჯნურის გახსენების შემდეგ იგი ზღვას სწირავს ნაჩუქარ სამკაულს. და თითქოს არც სამკაულებს და არც მათსათვის გაწირული ვაჟკაცების სახელებს უჩანს ბოლო.

თანდათან, რაც უფრო ღრმად შედის მათა წყალში, უფრო და უფრო დაღვრება ზღვა. ასევე წყნარდება ბედისწერას დამორჩილებული თავადის ქალი, ოდესღაც მშვენიერი და სიცოცხ-

ლით სავსე, ახლა კი მსხვერპლად გაწირული ცხოვრებისგანაც და თითქოს განგებისგანაც. სიკვდილი მხოლოდ მას ერგება, იცის მათა ეს, ამიტომაც გამოაბრუნებს უკან დაფინოს, სიცოცხლისა და იმედის ხორცშესხმულ სიმბოლოს.

„მაღე მეთქი, ვიბრძანებ, გეხმის? თავსაკრავი მჭირია!

შეშინებული დაფინო სწრაფად წავიდა ნაპირისაკენ.

აჩქარებისაგან ფეხი ეშლებოდა. წყალსაც ვერ სჭრიდა.

როცა ნაპირს მიაღწია, უკან მოუხედავად გაიქცა, სადაც მათს ტანსაცმელი ეწყო დასტაცა ხელი თავსაკრავს და უშაღვე იხევ უკან გამოაბრუნდა.

გაიხედა: აღარსად იყო თავადის ქალი მათა...“

ასეთია ფინალი ამ ტრაგიკული და მშვენიერი მოთხრობისა.

აი ლევო ტოლსტოის კიდევ ერთი მოთხრობის ფინალი:

„ — გივერგილ! — არაადამიანური განარებით შესძახა აღმასვირმა, მძიმე ტანი აიმიტა, ჰაერში შემართული ხელების დიდრონი, კაუჭათითები მოლანდებული შვილისაკენ გაიშვირა, წყალი შეპო და ზღვაში შეიჭრა.

მაგრამ მას ზღვა არ უგრძვნია.

და არც სიკვდილი უგრძვნია სიკვდილის წინ, რადგანაც თვალგახელილი შვილის მომღიმარი სახე თვალთაგან არ მოშორებია“.

აღმასვირ კიბულანიც ზღვაში შედის და იღუპება, მაგრამ ამ ზედაპირული მსგავსების იქით რაოდენ განსხვავებულია მისი და თავადის ქალი მათს ტრაგიზმის საფუძველიც, ხვედრიც და თუნდაც სტიქიონში შესვლის მოტივიც. თუ თავადის ქალი მათა სიკვდილს ეგებება მშვიდად ზღვაში, აღმასვირ იქ სიცოცხლის საძიებლად იჭრება გაშმაგებული, რაკიდა თავისი გივერგილას მომღიმარე სახე ზღვის აქაფებულ ტალღეში დალანდა მისი მფარველი დალის ოქროს თმებში გახვეული.

ამ პატარა მოთხრობაში ლევო ტოლსტოის საოცარი ძალის მოწმობაა ფიგურა გამოშკვეთა სვანი კაცისა და მათა-შვილური სიყვარული ისეთი სიმძაფრით გავისხნა, რომ მიუხედავად უსაზღვრო ტრაგიზმისა, „აღმასვირ კიბულან“ მათს ამ გრძნობის სადიდებელ საგლობლად უდერს, თითქოს ლილეოს დიდებულის, ამაღლებული, პათეტიკური ჰანგები მოგვესმისო.

მაცა და შვილიც არა მარტო მამაკაცური ვნების და ღირსების სიძლიერით, პორტრეტულადაც მოგვაგონებენ მითოსურ გმირებს. აღმასვირ „თავისი დევური აღნაგობით ისე განირჩეოდა დანარჩენებისაგან, როგორც ძველებური სვანური კოშკი სვანების ჩვეულებრივი

სადგომებისაგან“, ხოლო მის შვილს, გივერგი-
დას, „დალი გეზალს“, ანუ მონადირეთა მფარ-
ველი ქალღმერთის დალის შვილს უწოდებდნენ.

ღეო ქიაჩელიის პროზის ენა თანდათან სულ
უფრო მეტ ლექსიკურ სიმდიდრეს და მხატვრ-
ულ ფერადოვნებას იძენდა, „თავადის ქალ
მაიაში“ და „აღმასვირ კიბულანში“ კი მწერ-
ლის ეს ნიჭი მთელი სიძლიერით გამოვლენდა.
იქნებ ამას იმანაც შეუწყო ხელი, რომ ზღაპ-
რული მოტივების მოშველიებამ მეტი გასაქანი
მისცა მხატვრის მეტაფორულ აზროვნებასაც
და მეტყველებასაც.

გივერგილა „ბოკვერის ნახტომით, როგორც
ცხენს, აღმართის ზურგს ისე შეახტა“, — გვე-
ტყვის მწერალი, როცა მისი გმირი კარვიდან
გამოვა და სანადიროდ მთას მიაშურებს. ამ
ერთი ფრაზით, ზუსტად მიგნებული მხატვრ-
ული შედარებით ღეო ქიაჩელიმა მეტი გვითხრა
თავისი მოთხრობის გმირზე, უკეთ გავვისხნა
სახე, ვიდრე ამას ჩვეულებრივი დახასიათებ-
ის თუ აღწერის ვრცელ პერიოდში მოახერხებ-
და. ან კიდევ: „ამირიზა აღმასვირ კიბულან,
დევის ლანდივით საშინელი“ — ასე ლაკონურ-
ად და არცთუ სულ რეალური მინიშნებით
გვისხასიათებს ღეო ქიაჩელი სვანი მეტყვევის
შეფოთებას, შვილის ხიფათის წინათგარძო-
ბით გამოწვეულს და უფრო მეტყველი დახასი-
ათება გმირის სულიერი მდგომარეობისა, მისი
გულისწყრომისა თუ იდუმალი შიშისა თით-
ქოს შეუძლებელია. და კიდევ მსოფლიო ერთი
ნიმუში მწერლის მხატვრულ-მეტაფორული მე-
ტყველებისა, თორემ ასე გამოვლენით შეიძ-
ლება ამ ამოუწურავი წყაროს დაწაფება: „უც-
ებ, თითქოს ზღაპარს მოჰყვავო, დღემ ფრთები
შეკეცა და მთებში ფერთა აღრევის დრო და-
დგა“.

არა, მოიჭარადრის კაუზა ფიფიას ფულს არ
დახარბებია გივერგილა, როცა ენგურში ჩანჭ-
რგილი მორების დაშლა იკისრა, ამაში მისი
„თავის გამოჩენის სურვილით ანთებული თვა-
ლები“ გვარწმუნებენ, მაგრამ ნადირობის
დროს თუ სწყალობდა გივერგილას დალი, ახ-
ლა, ხე-ტყის დაშლადებისას ველარ დაიფარა
იგი, ერთბაშად მოვარდნილი მდინარის საშინე-
ლი ხრიალისაგან „მთების კედლები შექანდნენ
და გარშემო მიწაც შეინძრა“.

აქ კი, უბედურებით შეძრული მამის ინსტინ-
ქტურ შურისგებას მწერალი ურუდ, თითქოს
უსიტყვოდ გადმოგვცემს, რადგან მომხდარს
არავითარი კომენტარი, თუნდაც მხატვრული
აღარ სჭირდება.

გივერგილს დადევნებული აღმასვირი აქაფე-
ბულ ენგურს მოსდევდა, „ძველი ზღაპრების
დევეგირივით, ამ დღის სიცხადეში, ცეცხლის
მთასავით მოაბიჯებდა და პირიდან მუგუზ-
ლებს, ხოლო თვალებიდან ნაპერწკლებს ჰური-
და“.

აქ კვლავ ზღაპრულ მოტივებს და სახეებს
მიმართავს მწერალი და ასეთნაირად აგვიწერს
აღმასვირის პირველ და უკანასკნელ გამოს-
ვლას სვანეთის მთებიდან კოლხეთის ველებზე,
სადაც „ჭაერი მძიმდებოდა და აღმასვირს
სულს უხუთავდა“.

შვილის ძებნაში ასე მისდია მან „დევის
ლაჭებით“ ენგურს, სანამ მისთვის გაუგებარ
საკვირველებას არ მიადგა, მაგრამ არც ამან
შეაქრთო მამის გული და აღმასვირ კიბულანი
გივერგილას მოლანდებას თამამად შეჰყვა
ზღვაში.

კიდევ ერთი მოთხრობა ღეო ქიაჩელიისა,
ასე რომ გამოირჩევა მის შემოქმედებით მემ-
კვიდრეობაში, არის „ჭაკი აძბა“. აქ მწერალი
აღარ იშველიებს მითოლოგიისა თუ ზღაპრის
სტილისტიკას, მისთვის ადრევე ჩვეული „სუ-
ფთა“ რეალისტური მანერით მოგვითხრობს
ამბავს და გვისხნის ხასიათებს.

აქ აღწერილი ტრაგიკული შემთხვევა სოხ-
უმში ხდება 1918 წელს, საქართველოში მენ-
შევიკების მმართველობის დროს. სრულიად
ზოფლოდნელად სოხუმს მოაშურებს ბოლშე-
ვიკების კრეისერი „შმიდტი“, რომელსაც მეთა-
ურობს უოფილი ბოცმანი კუჭმა კილვა,
„მრისხანედ“ წოდებული.

მოთხრობის პირველი ნახევარი, სადაც სო-
ხუმის მმართველობის თუ საზოგადოებრიობის
პანიკური შიშის მოწმენი ვხვდებით „შმიდტის“
მოახლოების გამო, აშკარად ირონიული ინტო-
ნაციითაა დაწერილი და თითქოს მსუბუქ გა-
წყობილებას უქმნის მკითხველს. მწერალი აშ-
კარად დასცინის დამხვედურთა მლიქვნელურ
სულს და ლაჩრულ ბუნებას. აქ კიდევ ერთხ-
ელ გამოვლენდა ღეო ქიაჩელიის სატირული ნი-
ჭი, რასაც არც „შმიდტის“ ეკიპაჟი და მისი
მრისხანე კაპიტანი ვადაურჩნენ. მაგრამ მოვ-
ლენათა უეცარი შემობრუნება სხვა კალაპოტ-
ში აგდებს მოქმედების მდინარებასაც, მოთხ-
რობის სათქმელსაც და თხრობის მანერასაც.

აფხაზ ახალგაზრდა თავად უჯუმ ემხას, უო-
ფილ თეთრგვარდიელ ოფიცერს, ბოლშევი-
კებს რომ გამოქცევია და ახლა საშობლოში
უპოვნია თავშესაფარი, მისდა უნებურად შე-
მოაკვდება ქუჩაში მიძალბებული მეზღვაური
ვასკა ხრიტანიუკი, პირატად წოდებული.

აქ კვლავ გამოჩნდება სოხუმის მმართველთა
დამფრთხალი სახეები, მაგრამ ეს უკვე აღარ
არის მთავარი. მთავარია კუჭმა კილვასა და ჰა-
კი აძბას დაძაბული დუელი ერთმანეთში საკ-
უთარი ნების მეორისათვის შთასაგონებლად.
ჰაკი აძბა უჯუმ ემხას ძუძუმტეა და მისთვის
თავის გაწირვა წმინდა მოვალეობად, სიცოცხ-
ლის მიზნად მიაჩნია. კუჭმასათვის კი ეს მო-
წერი სულის გამოვლენაა და სხვა არაფე-
რი, ამიტომ ჰაკის კლასობრივი სიბრმავე სა-
კუთარ შეურაცხყოფად მიაჩნია. ეს ფსიქო-

ლოგიური დუელი, სადაც უკვე კუზმა გულ-წრფელ პარტინორად ჩანს. ჰაკი კი — ფარისევლად, ორთავეს მარცხით მთავრდება, რადგან მათ ერთმანეთისა არ ესმით. კუზმას გული დახშულია იმ საუკუნეების მანძილზე გამჭდარი ადათისა და რწმენისათვის, რაც ამოძრავებს ჰაკის. თავის მხრივ, ჰაკი აძბას ისე-დაც განუვითარებელი გონება ახლა, ამ ტრაგიკულ სიტუაციაში კიდევ უფრო დაჩლუნგებულია იმისათვის, რომ კუზმას კლასობრივი მოძღვრება შეიგნოს. ასე რომ, აქ ბრძოლა სხვადასხვა სიბრტყეებზე მიმდინარეობს, გონებას გრძნობისა არ ესმის, გრძნობას კი — გონებისა. და თუ უკუშ ემზა და ჰაკი აძბა ერთგვარ სიმპატიებს მიანც იმსახურებენ, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ აქ კონკრეტულ შემთხვევაში ისინი უდანაშაულონი არიან და ვაჟაკურად ეგებებიან სიკვდილს. თუმცა მთელი თავისი ბიოგრაფიით დამსახურებული აქვთ ის საზღაური, რომელიც მხოლოდ სიცოცხლის ფასად უნდა გაიღონ.

არის ერთი მოტივი, რომელიც, რაგინდ გასაკვირიც არ უნდა იყოს ეს, „ჰაკი აძბას“. „თავადის ქალ მაიასა“ და „ალმასგირ კიბულანთან“ აკავშირებს. ესაა ბედისწერისა და წინათგრძნობის მოტივი, სიწმირის აცხადების მოტივი, რომელიც ამ სამ მოთხრობას (ქიაჩელის ზოგ სხვა მოთხრობასაც) თანაბრად გასდევს. აქაც, უკუშ ემზა, სასტუმროში ბანქოს თამაშის დროს, გრძნობს მოახლოებულ ხიფათს და თუმცა მის მეგობართაგან ჯერ არავინ არაფერი იცის, მოულოდნელად გამოაცხადებს, რომ პორტში შემოსული გემი წითლების კრეისერი „შმიდტიანო“. ბედისწერის მოტივი, უნდა ვივარაუდოთ, უფრო სიუჟეტური ინტრიგის გასამაფრებლად აქვს მოხმობილი მწერალს, ვიდრე საკუთარი შემოქმედების მისტიკური ელემენტებით დამძიმებისა და გაბუნდოვანებისათვის.

ლევო ქიაჩელის ეს სამივე მოთხრობა დროის უტყუარი ნიშნებით არის აღბეჭდილი. ეპოქის ვითარება და სული ზუსტად და შთამბეჭდავად არის აქ გახსნილი. და ამასთანავე, ვნებების სიმძაფრით, ადამიანური ბუნების და ხასიათების ღრმად წვდომით და განზოგადებით, ამ მიზნით მოხმობილი სიმბოლიკით, რაც მთავარია მწერლის მხატვრული აზროვნების წყალობით მას უფრო მეტი და ფართო მასშტაბები ენიჭებათ.

* * *

ლევო ქიაჩელს ავტობიოგრაფიაში უწერია: „1932-33 წლებში — გაცხოველებული საკლმეურნეო მოძრაობის პერიოდში — მე და ცნობილ კინორეჟისორ ნიკოლოზ შენგელაიას შემოგვთავაზეს დაგვეწერა სცენარი ამ დიდი სახალხო მოძრაობის თემაზე. ჩვენ შემოვიარეთ როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქარ-

თველოს თითქმის ყველა რაიონი და დიდძალი მასალა დავაგროვეთ. ასე იშვა მხატვრული კინოფილმი „ნარინჯის ველი“, რომელმაც წარმატებით შემოიარა მთელი საბჭოთა კავშირის ეკრანები. მაგრამ ფილმში მთლიანად არ გამოგვიყენებია ის მდიდარი მასალა, რომელიც მე და რეჟისორმა შევკრიბეთ. ამიტომ გადავწყვიტე, შეგროვილი ახალი მასალისა და რევოლუციამდელი სოფლის ცხოვრების ცოდნის საფუძველზე ახალი ნაწარმოები დამეწერა. ასე შეიქმნა რომანი „გვალი ბიგვა“.

ამ ბედნიერი შემთხვევის, ფილმზე მუშაობის წყალობით შექმნილია „გვალი ბიგვა“, ქართული საბჭოთა პროზის, და ხაერთოდ მრავალეროვანი საბჭოთა ლიტერატურის ერთ-ერთი საუკეთესო რომანი, რისთვისაც ავტორს 1941 წელს სახელმწიფო პრემია მიენიჭა. „გვალი ბიგვა“ უმალ ითარგმნა რუსულ და სხვა მოძვე ხალხების ენებზე. მერე კი ამ რომანმა შორეული მოგზაურობებიც დაიწყო, გამოიცა ინგლისურ ენაზე ლონდონში, ესპანურად — ბუენოს-აირესში, გერმანულად — ბერლინში, ჩეხურად და სლოვაკურად — პრაღაში, უნგრულად — ბუდაპეშტში, ბულგარულად — სოფიაში, რუმინულად — ბუქარესტში, პოლონურად — ვარშავაში, ინდურად — დელიში, ჩინურად — პეკინში. ეს უკვე თავისთავად მრავლისმეტყველი ფაქტია.

ლევო ქიაჩელი მთელი თავისი ხანგრძლივი და ნაყოფიერი შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე დიდ ინტერესს იჩენდა საზოგადოების განვითარებაში მნიშვნელოვანი ეტაპების მიმართ, რადგან სწორედ ამ დროს განსაკუთრებული ძალით ვლინდება ადამიანის ღირსება თუ უღირსობა, მისი სულიერი სამყაროს სიმდიდრე თუ სიღარიბე, უფრო აშკარად, გამოკვეთილად ჩანს დროის მთავარი ტენდენციები ამა-სთანავე ერთად, შეიმჩნევა მწერლის კიდევ ერთი თავისებურება — თვით უაღრესად დიდ ეპოქალურ მოვლენებსაც კი ლევო ქიაჩელი გვიხსნის ერთი ადამიანის კერძო ბედთან დაკავშირებით და ამას ისეთი ოსტატობით ახერხებს, რომ გმირის მხატვრულ ბიოგრაფიაში მთელი თაობების, დროის სული იკვეთება.

ეს ხერხიცა და მისი დაუფლებების ოსტატობაც ლევო ქიაჩელმა „გვალი ბიგვაშიც“ ნათლად გაამჟღავნა. გვადის საოცრად თავისებურ, განუმეორებელ, ბევრწილად უცნაურ ცხოვრებასთან დაკავშირებით მწერალი დიდი მხატვრული დამაჭერებლობით გვიხსნის ახლის, პროგრესულის ბრძოლას ძველთან და მომაკვდავთან კოლექტივიზაციის რთულ, დაძაბულ ეპოქაში, გვარწმუნებს პირველის გამარჯვების ისტორიულ აუცილებლობაში.

„გვალი ბიგვას“ ლევო ქიაჩელის შემოქმედებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება არა მარტო მისი მაღალი მხატვრული ღირსე-

ბების გამო, არამედ სტილის თავისებურებების წყალობითაც. რომანი სავსეა არა მხოლოდ სიბოთით და ლირიზმით, არამედ საოცარი სიხალისით, სილალით, დახვეწილი იუმორით.

რომენ როლანი წერდა, მე ვიგრძენი თვით კადნიერებამდე მისული თავისუფალი გალური სიმხიარულის დაუოკებელი სურვილიო. ამის შემდეგ ჩვენთვის ნათელია, თუ რამ წააქეზა „უან კრისტოფის“ ავტორი „კოლა ბრუნონი“ დაეწერა. ასეთივე აღსარება არ დაუტოვებია ჩვენთვის ლეო ქიაჩელს, მაგრამ ალბათ მანაც გრძნობს ამდაგვარი შინაგანი მოთხოვნილება და დაუოკებელი სურვილი, მოძალდება ლალი ქართული ხალხური იუმორისა, როდესაც ხელი მიჭყო „გვადი ბიგვას“ წერას.

არცთუ ისე დაღმწევი ცხოვრება აქვს გვადის, ზოგჯერ დრამატიზმით აღსავსე მდგომარეობაშიც კი ვარდებ, მაგრამ იუმორი ანელეებს ამ განცდებს და მკითხველი უფრო დიმილით, ვიდრე ცრემლით აღევნებს თვალს ამ უცნაური გმირის ფათერაკებს. მრავალტანჯვამოვლილ გვადის სრული უფლება აქვს კოლა ბრუნონივით გამოგვიტყდეს. — რას იზამ, ასეთი ვარ მე, შემძლია ვიცინო მაშინაც კი, როცა გულში ნადველი მიტრიალებსო.

გვადი ბიგვა, კოლა ბრუნონთან ერთად, მსოფლიო მწერლობის კიდევ სხვა კლასიკურ გმირებსაც შეიძლება გვაგონებდეს, მაგრამ იგი მაინც ქართული ხალხური საუნჯიდან არის ამოზრდილი, პირველ რიგში კი ხალხის გენის მიერ შექმნილ ნაცარქექიას ენათესავება.

წარმოუდგენელი სიზარმაცე, მახვილგონიერება, რთული სიტუაციებიდან თავის დაძვრენის იშვიათი უნარი, საოცარი მოხერხებულობა გვადის ახლოებს და ანათესავებს ნაცარქექიასთან. ამას რომანის პერსონაჟებიც გრძნობენ, გოჩა სალანდია აკი ასეც მიმართავს — ნაცარქექიაო. ერთხელ, როცა შეურაცხყოფილმა, გაღანძვრულმა და დამფრთხალმა გვადიმ ძლივს გაასწრო და თავი საშვიდობოს დახილთა, გული მოეცა, საკუთარ თავთან ასეთი მასლაათი გააბა: „რომ გაჭირდეს, ჩხუბსაც არ გაეჭევივა გვადი, ისე კი არ არის საქმე, აქაოდა გვადი პატარა კაცია, ტყირპიანი, გლახაკი და ადვილად მოვერგეო. ჰე, ფრთხილად, ფრთხილად! პატარა და გლახაკი ჩანდა ნაცარქექიაც, მაგრამ უზარმაზარ მღვრებს კუდით ქვა ასროლინა“. აქ ნაცარქექიასათვის დამახასიათებელი ბაქოზობა და მკვებარობა კი არ ჩანს მხოლოდ, არამედ ისიც, რომ გვადის ეამაყება თავისი ფოლკლორული პროტოტიპი.

ნაცარქექიას ლიტერატურულ ორეულს, ზარმაცსა და უქნარა გვადის ამ სიბერის ხანს კი განძნებია ცხოვრება. შრომის პათოსი მის მშვიდ და უშფოთველ ყოფასაც ემუქრება. კოლმეურნეები პირდაპირ საშველს აღარ აძ-

ლევენ მას. თუ ადრე ბაზრის გზა უხიფათო და ხსნილი ჰქონდა, ახლა თანასოფლელებს ემალება და ჩუმად, ქურდულად მიიპარება. თუ მაინც ვინმე შეამჩნევს, გვადის მხსნელად ისევ საკუთარი ენა და გონება მახვილობა ეგულდება.

ლეო ქიაჩელი ფსიქოლოგიური პორტრეტის დიდი ოსტატია. იგი გმირის სულიერი სამყაროს განხილვასთან ერთად ნათლად გვიჩვენებს იმ სოციალურ გარემოსაც, რომლის გავლენითაც ხდება ადამიანის ხასიათის და შეგნების ფორმირება. ამას მწერალი დიდი ტაქტიკა და ზომიერების გრძნობით აკეთებს.

მართალია, გვადის საქციელი მკითხველში სიცილს იწვევს, მაგრამ თანდათანობით სულ უფრო ვრწმუნდებით, რომ არცთუ ისე უდარდელი ყოფილა მისი ცხოვრება. მეტიც, იგი ერთ ქეშმარიტად ბედნიერ დღესაც ვერ გაიხსენებს თავისი წარსულიდან. ახლა კი უკვე ღრმა თანაგრძნობის დიმილს იწვევს ის კომიკური სიტუაციები, რომლებშიც აღმოჩნდება ხოლმე გვადი ძველი ცხოვრებისაგან ნაანდერძევი ჩვევების გამო. ცხოვრების ახალ, სოციალისტურ პირობებშიც ეძნელება გვადის ამ მახინჯი ჩვევებისაგან გათავისუფლება, მაგრამ ისიც ცხადია, რომ გვადი ბუნებით სუფთა და წესიერი ადამიანია.

თანდათან სულ უფრო უძლიერდება გვადის სურვილი, რომ საბოლოოდ გაწყვიტოს კავშირი წარსულთან, ამოძირკვოს მისი კვლი საკუთარ ხასიათსა და ჩვევებში, ჩადგეს საკოლმეურნეო სოფლის მშრომელთა რიგებში, მაგრამ შიში იმისა, რომ ეს ყველაფერი უკვე გვიანაა, აუოვენებს მას. მხოლოდ თანასოფლელთა მიერ აღმოჩენილმა დიდმა და ჰერ დაუმსახურებელმა ნდობამ გახადა შესაძლო მასში ფსიქოლოგიურად კარგა ხნის მომწიფებელი გარდატეხის მოხდენა. ახალი ძალით იფეთქებს გვადიში პათოსანი, ადამიანური ცხოვრების სურვილი, მასაც მოსწყურდა შრომა, მოქმედება და, წარმოიდგინეთ, მიუხედავად ასაკისა, სიყვარულიც კი: „ბედნიერება მინდა, მარიამ... სიყვარული და სიცოცხლე მინდა, მარიამ... შენი მადლი... შენი წყალობა...“

გვადის ვერავითარი ცდუნება ვეღარ აცდენს სწორი ცხოვრების ძლივს მიგნებულ გზას. იგი ალაღად, მთელი გულით ეზიარა ახალ ყოფას, რომლისკენაც თურმე ასე ძლიერად ილტვოდა მისი სული.

მაქსიმ გორკი წერდა: „მწერალი თავის გმირებს სწორედაც ისე უნდა უყურებდეს, როგორც ცოცხალ ადამიანებს. ცოცხლები კი მაშინ გამოუვა, როდესაც ყოველ მათგანში იგი იპოვის, აღნიშნავს და ხაზს გაუსვამს მტკიცელების, უცხტის, ფიგურის, სახის, დიმილის, გამოხედვის და ასე შემდეგ, დამახასიათებელ,

ორიგინალურ თავისებურებებს. ყოველივე ამის აღნიშვნით, მწერალი ეხმარება მკითხველს უკეთ დაინახოს და გაიგოს ის, რაც მან ასახა. სავესებით ერთნაირი აღამიანები არ არიან, თითოეულ მათგანს გააჩნია რაღაც თავისი, როგორც გარეგნული, ისე შინაგანი“.

ლეო ქიაჩელი, როცა გვადის სახეს ხატავს, დიდი ოსტატობით გვიხსნის და გვიჩვენებს სწორედ იმ „რაღაც თავისს“, ასე დამახასიათებელი რომ არის გვადისათვის, რაც მას ყველასგან გამოარჩევს. გვადის ხასიათის თავისებურებები და ცხოვრების წესი მის გარეგნულ იერშიც მუდგანდებდა. პირველი გაცნობისას შემადრწუნებელია გვადი შესახებად. „სახე-ბანჯგვლიანი, ცალმხარზე ნაბადგადმოგდებული, მუცელგამოხერხილი“ კაცი ყოფილა გვადი, მისი „ბაიასფერი სახე ფერგადასულ ბუძგურა წვერ-ულგაშს დაებარდნა. შუბლზე ორ ბუწკნარად გადმოკიდებულ წარბებს ქვეშ, წირბლიან და დაბღენძილ ქუთუთოებში. შემალული პატარა, ჭროლა და მოძრავი თვალე-ბი უნდოდ, ქურდულად გამოიმზირებოდნენ“. როცა გვადი ახალ ცხოვრებას იწყებს, აღარ შეშვენის ჩამოფლეთილ-ჩამოძენძილი ტანსაც-მელი, მასში საკუთარი ღირსების გრძნობა იღვიძებს და იგი მივიწყებულ სკივრს გახსნის, ხადაც ახალთახალი ჩონა-ახალუხი და წულეები ქორწილს შემდეგ ასე უპატრონოდ ეყარა. მწერალი თბილი იუმორით აგვიწერს გვადის ახალ ტანსაცმელში, რამაც ისე გამოცვალა იგი, რომ მეზობელი ქალის მარიამის მიჩვეულმა მურიამაც კი ველარ იცნო. ცუდად იქნებოდა საქმე, ძაღლს რომ ბოლოს ხმით არ ეცნო გლახაკი გვადი.

ლეო ქიაჩელი გმირის პორტრეტული ცვლი-ლებებითაც გვიჩვენებს გვადის გარდაქმნის პროცესს. ჩვენთვის ამით კიდევ უფრო აშკა-რა ხდება, რომ გმირი ახალ გზას დაადგა, რომ მას ცხოვრების მიზანი გაუჩნდა.

რაკილა მწერალმა რომანის ცენტრში გვა-დი მოაქცია და ყურადღებაც ძირითადად ამ მთავარი გმირის ხასიათის გახსნას, მისი ცხოვ-რების გზას დაუთმო, ამან შეიძლება გვაფი-რებინოს, ან ერთი შეხედვით ისეთი შთაბეჭ-დილება შეგვიქმნას, თითქოს ამით სხვა პერ-სონაჟები დაიჩრდილა და დაზარალდა. ეს ზე-რედე და მცდარი შეხედულება იქნება. მა-რიამის, გოჩა სალანდიას, გერა ბიგვას, ნაიას, ზოსიმეს, თუ სხვა კოლმეურნეთა, აგრეთვე კლასობრივი მტრის არჩილ ფორიას სახეები მწერალმა შედარებით ძუნწად, მეტ-ნაკლებად ეპიზოდურად, მაგრამ მკვეთრად, ცოცხლად და საინტერესოდ დაგვიხატა.

ლეო ქიაჩელი საშარტლიანად არის აღიარე-ბული სიუჟეტის დიდ ოსტატად. მისი მწერ-

ლური ნიჭის ეს მხარე განსაკუთრებით თვალნათლივ სწორედ „გვადი ბიგვაში“ გა-მოჩნდა. ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ავტორი უბრალოდ გვიხატავს პი-რადად გვადის თუ საერთოდ სოფელ ორკე-თის მკვიდრთა ცხოვრების ყოფით სურათებს, მაგრამ თანდათან ნათელი ხდება კომპოზიცი-ური შეკრულობა რომანისა, სიუჟეტის ძალ-დაუტანებელი, უშუალო, თანაც მკაცრად თან-მიმდევრული განვითარება. მწერლის ოსტა-ტობის ეს მხარეც იმ მთავარ მიზანს ემსახუ-რება, რომ რაც შეიძლება ნათლად და შთამ-ბეჭდავად გამოხატოს მთავარი გმირის, გვადი ბიგვას ცხოვრების გზა, გვიჩვენოს და მხატ-ვრულად დაგვისაბუთოს მისი გარდაქმნის პროცესი და პირობები. ჩვენც გულწრფელი კმაყოფილებით მივესალმებით გვადის, ამ გულმხიარულ გმირს მისი ცხოვრების ახალ გზაზე.

* * *

დიდი ისტორიული მოვლენების მხატვრუ-ლი გახსნის დროს ლეო ქიაჩელმა რამდენ-ჯერმე და თვალსაჩინო წარმატებით მოიხვე-ლია სათქმელის გასამძაფრებლად მამა-შვი-ლური გრძნობა. მაღალი იდეალებისათვის შვილის თავგანწირვა და ამ უმტკივნეულესი პირადი უბედურების დროს გამუდვებული სულიერი სიმტკიცე მამისა საერთო-სახალხო მიზნის სიღიადეს მთელი სიმძაფრით და სიც-ხადით წარმოაჩინს ტრაგიკული უღერა ნა-წარმოებს ემოციურ ძაბვას მატებს. ასე იყო „ტარიელ გოლუაში“, „აღმსაგირ კბულანაც“ რომ ამ ღრმა და მოუჩრჩენელი აღამიანური ჭრილობის მხატვრული გაშეშვლებას.

თითქოს ბედისწერის ძალით, ლეო ქიაჩელს არა მხოლოდ თავისი გმირების, საკუთარი პირმშოს გამოც მოუხდა ამ გაუყურებელი სუ-ლიერი ტკივილის განცდა და მისი ტარება უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე.

მასაც დაედუბა ერთადერთი ვაჟიშვილი დიდი სამამულო ომის გმირულ, მაგრამ ბევ-რისათვის მოუსვლელ გზაზე. უმცროსი ლე-იტენანტი ოთარ შენგელაია 1942 წლის 8 ივ-ნისს ვაჟკაცურად დაეცა სევასტოპოლთან. მი-სი მეთაურის აღექსანდრე კანიშჩივის სახელ-ზე 1945 წელს გაგზავნილ საპასუხო წერილ-ში ლეო ქიაჩელი წერდა: „მე მოხუცი ვარ. ჩემთვის აუცილებელია დანამდვილებით ვიცო-დე ის ადგილი, სადაც მარხია ჩემი ერთადერთი ვაჟი. მიშველეთ, მომეხმარეთ“. ამ უბრალო სიტყვებში უდიდესი აღამიანური ტკივილი იგრძნობა.

„ლეო ქიაჩელის გახსენებაში“ მწერლის და-ბადების 90 წლისთავზე სერგო კლდიაშვილი წერდა: „გულჩათხრობილიაო, იქნებ ასე იმიტომ ეგონათ, რომ არ უყვარდა, — არ

უყვარდა კი არა, კიდევაც თავს არიდებდა, — იმ დიდ ტრივილზე ლაპარაკს, რომელსაც გულში ატარებდა. არავისთვის არ უთქვამს მამას, ისე გაემგზავრა იმ ადგილის და გარემოს სანახავად, სადაც დალია სული ქართველმა ვაჟკაცმა, მამამ თბილისიდან ქართული მიწა წაიღო, მოახნა იმ ადგილებზე, სადაც ვარაუდით დამარხული უნდა ყოფილიყო შვილი, შემდეგ თან წამოიღო სევასტოპოლის მიწა და თავის ოჯახში ჰქონდა შენახული. ასეთ დიდ მწუხარებაზე არ უყვართ ლაპარაკი იმათ, ვინც ნამდვილად განიცდის მწუხარებას“.

ლეო ქიაჩელმა თავისი ეს სათქმელი „მთისკაცში“ გაგვანდო. იქნებ სწორედ პირაღმა განცდამაც გადააწყვეტინა ამ ასპექტში გაეხსნა ომის თემა.

სამამულო ომი საბჭოთა ხალხისთვის არა მარტო დიდი განსაცდელი იყო, არამედ სულიერი სიმტკიცის, პატრიოტული სულისკვთების, ჭეშანიჭმისათვის თავგანწირვის უნარის მძიმე გამოცდაც. საბჭოთა ლიტერატურამ თავისი შეუწინაღებელი ყურადღებით პირნათლად მოიხადა ვალი ფაშისმთან სამკვდროსასიცოცხლო ბრძოლის დრამატისმითა თუ ტრაგიკით, მაგრამ ამასთანავე ჰეროიკით სავსე ეპოქის წინაშე. თუმცა, ამ პრობლემის ამოწურვა, ცხადია, შეუძლებელია. საბჭოთა ხალხის უმაგალითო გმირობა კვლავაც დიდხანს იქნება ლიტერატურის შთაგონების წყარო.

ლეო ქიაჩელმა ქართველ მწერალთა შორის ერთ-ერთმა პირველმა უძღვნა რომანი სამამულო ომის თემას. „მთისკაცი“ ომის წლებშივე იწერებოდა და ძველმოსილი გამარჯვების შემდეგ მალევე გამოქვეყნდა. დიდი იყო ამ რომანის რეზონანსი და მისი მნიშვნელობა ქართული პროზისათვის დღესაც განუზომელია.

სამამულო ომის თემა მწერალს კარგ შესაძლებლობას აძლევს მონუმენტური ეპიკური ტილოს შესაქმნელად. ლეო ქიაჩელმა კი არც აქ უღალატა რომანის აგების მისეულ ხერხს, არ მიმართა ბატალურ სცენებს, მოქმედება ფართოდ არ გაშალა დროსა და სივრცეში, მთელი ყურადღება მთავარი გმირის — ბათუ ქარდუას სახის გახსნას შეაღია. მთისკაცის ამ კერძო ბედში, როგორც პრიზმაში, ისე გადატყდა სამამულო ომის მთელი საშინელება და სიღიაღვეც.

მწერალი ჩვეული ოსტატობით გვიხსნის თავისი გმირის — მეჭოგე ბათუ ქარდუას სულიერ სამყაროს. გმირი გვიბლაავს უალრესი პათოსებითა და კეთილშობილებით, ამაღლებული სულითა და სიწმინდით, ადამიანური გულისხმეობებით, ხასიათის სიღიაღვეთ,

შინაგანი დიდბუნოვნებით. მწერალი მრავალმხრივ გვიხსნის ბათუ ქარდუას, მაგრამ ყველაფერს უმორჩილებს მთავარისა და განმსახვდრელის გახსნას. ესაა ბათუს უბრალო და წრფელი სიყვარული სამშობლოსადმი, მისი უსაზღვრო პატრიოტიზმი, მოხუცი მეჭოგის ღრმა რწმენა ახალი, სოციალისტური ქვეყნის სილამაზეში და უყვადეებაში, მისთვის უყოყმანოდ თავგანწირვის აუცილებლობაში. ეს რწმენა გადაატანინებს მთისკაცს ყველაზე დიდ უბედურებას — ერთადერთი ვაჟის დაღუპვას ფრონტზე.

ბათუ ქარდუა არა მარტო მშობლის გამძაფრებული გრძნობით და ტრაგიკული ხვედრით, არამედ ბევრი სხვა რამითაც გვაგონებს ლეო ქიაჩელის პირველი რომანის გმირს ტარიელ გოლუას. რაც მთავარია, გვაგონებს თავისი მონუმენტურობით, ურყევი ნებისყოფით, ვაჟკაცური ხასიათით, გაუტყებელი სულით, ხალხური სიბრძნით და სიმტკიცით. ტარიელ გოლუასა და ბათუ ქარდუას სულიერი ნათესაობა ექვს არ იწვევს, ორთავ ერთად კი თითქოს შორეულ ხევისბერებსაც გვაგონებენ ქართული კლასიკური მწერლობიდან.

ლეო ქიაჩელმა მთისკაცის სახის გასახსნელად რომანტიკულ ფერებსაც უხვად მიმართა და ამით კიდევ უფრო ზეასწია იგი, ამაღლებული შტრისები შემატა მის ისედაც შთამაგონებელ პორტრეტს.

ლეო ქიაჩელი არა მარტო შესანიშნავი მხატვარი, თავგადაღებული საზოგადო მოღვაწეც იყო. ამ დიდი დამსახურებისათვის 1954 წელს ზეიმით გადაუხადეს დაბადების 70 წლისთავი. იგი დაჯილდოებული იყო ლენინის ორდენით, შრომის წითელი დროშის ორდენით, მედლებით.

მას სულ ორიოდე თვე დააკლდა 80 წლამდე. გარდაიცვალა 1963 წლის 28 დეკემბერს. სამკლოვიარო განცხადებაში ნათქვამი იყო: „ქართველმა ხალხმა დაპყარა თავისი გმირული ცხოვრების ქეშმარიტი მხატვარი, დიდი რეალისტი, დიდი მოქალაქე და პატრიოტი“.

ასე იცნობდნენ, ასე აფასებდნენ მას. ქართველმა ხალხმა ამიტომაც მიაბარა მისი ნეშტი მთაწმინდის მიწას.

ლეო ქიაჩელმა მართლაც დიდი გზა განვლო. მისი ამაგი ქართული მწერლობისა და ქართველი ხალხის წინაშე განუზომელია. ლეო ქიაჩელის შემოქმედება დღესაც არა მარტო ძვირფას განძად ჩანს, არამედ შთამაგონებელ მაგალითადაც. ასე იქნება ხვალაც, მომავალშიც. ამიტომაც, ეს ძვირფასი სახელი — ლეო ქიაჩელი მარტო მისი საფლავის ქვაზე კი არ არის ამოტვიფრული, არამედ ქართული ლიტერატურის ისტორიაშიც.